

**Чернівецький торговельно-економічний інститут
Державного торговельно-економічного університету**

Кафедра фінансів, обліку і оподаткування

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**«БАНКІВСЬКИЙ НАГЛЯД І ШЛЯХИ ЙОГО УДОСКОНАЛЕННЯ В
УКРАЇНІ»**

на матеріалах Відділення ТББВ 10025\047 філії-Чернівецького обласного
управління АТ «Ощадбанк»

Студента 2 курсу, 704 групи
спеціальності 072 «Фінанси,
банківська справа, страхування
та фондовий ринок»
освітньої програми «Фінансовий
моніторинг та податковий
менеджмент»

Чобану Ярослава
Васильовича

Науковий керівник:
(к.е.н., доцент)

Табенська Юлія
Володимирівна

Завідувач кафедри:
(д.е.н., професор)

Чорновол Алла
Олегівна

Чернівці 2024

АНОТАЦІЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Студента Чобану Ярослава Васильовича

Кафедра фінансів, обліку і оподаткування ЧТЕІ ДТЕУ

Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»

Тема роботи: «Банківський нагляд та шляхи його удосконалення в Україні»

Анотація

Кваліфікаційна робота присвячена вивченню системи банківського регулювання та нагляду в Україні. Визначено теоретичні та методологічні основи функціонування цієї системи. Доведено, що для подальшого розвитку банківського сектора необхідно впроваджувати удосконалений підхід до контролю за банківськими установами, орієнтуючись на принципи ефективного банківського нагляду. В результаті проведеного дослідження розроблено структурну модель для формування ефективного банківського нагляду, яка всебічно розкриває його сутність.

The summary

The qualification work is devoted to the study of the system of banking regulation and supervision in Ukraine. The theoretical and methodological foundations of the functioning of the system of banking regulation and supervision are substantiated. It has been proven that at the current stage of development of the banking sector, it is necessary to apply an improved approach to the control of banking institutions, which is based on the principles of effective banking supervision. The conducted research made it possible to develop a structural model of the formation of effective banking supervision, which comprehensively characterizes its essence.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ В УКРАЇНІ	7
1.1. Банківський нагляд як особливий інструмент забезпечення стабільності банківської системи	7
1.2. Імплементация вимог та стандартів системи Базель III	12
1.3. Класифікація методів банківського регулювання та нагляду	17
Висновки до розділу 1.	22
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНА СКЛАДОВА ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ БАНКІВ В УКРАЇНІ	24
2.1. Банківська система України в умовах війни	24
2.2. Порівняння рейтингової позиції найбільших банків в Україні	30
2.3. Моніторинг банківського регулювання та нагляду за банками	34
Висновки до розділу 2.	38
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ В УКРАЇНІ	40
3.1. Тенденції розвитку банківського нагляду та регулювання: міжнародний та національний аспекти	40
3.2. Міжнародні практики організації банківської системи як моделі для реформування банківського нагляду в Україні	45
3.3. Проблеми і перспективи розвитку банківського нагляду в Україні	48
Висновки до розділу 3.	53
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	58
ДОДАТКИ	63

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Банківська система країни виступає двигуном економічних перетворень і основним джерелом інвестицій для реального сектору економіки, а її стан безпосередньо впливає на макроекономічну ситуацію в державі. Стабільний та надійний банківський сектор є гарантією успішного розвитку фінансового ринку та зростання національної економіки. Для виконання цих завдань критично важливим є ефективне регулювання та нагляд з боку Національного банку України (НБУ), оскільки саме від своєчасного та правильного здійснення НБУ функцій регулювання та нагляду залежить ефективний розвиток банківської системи та її здатність сприяти ринковим перетворенням.

Протягом функціонування системи банківського регулювання та нагляду в Україні були розроблені її основні теоретичні та методологічні принципи. Однак під впливом глобалізаційних процесів, лібералізації руху капіталу, появи складних фінансових інструментів і інновацій на фінансовому ринку, політика банківського регулювання та нагляду повинна зазнати трансформації, щоб відповідати сучасним умовам, тенденціям розвитку банківського сектора України та глобальним процесам на фінансових ринках.

Дослідження системи банківського регулювання та нагляду, зокрема її основних характеристик і особливостей розвитку, отримали значну увагу від зарубіжних науковців, серед яких М. Арнон, Н. Дінсер, М. Драгі, Л. Драгомір, М. Квінтін, Е. Лаутс, Р. Левін, П. Прайт, Дж. Сінкі, Дж. Старк, М. Тейлор, Ж. Тіроль, С. Фрост та інші. Вітчизняні вчені, які зробили вагомий внесок у вивчення цієї теми, включають Б. Адамика, Є. Андрущака, О. Барановського, О. Васюренка, Н. Гребеника, І. Д'яконову, О. Заруцьку, В. Коваленка, М. Коваленка, О. Колодізева, М. Крупку, С. Лобозинську, В. Міщенко, О. Петрика, О. Поправку, О. Сарахмана, Л. Сисоєву, О. Скаско, Т. Смовженка, О. Хаб'юка, Н. Швець та інших.

Метою дослідження є дослідження, а також узагальнення теоретико-методологічних основ та розробка науково-практичних рекомендацій щодо необхідності проведення банківського нагляду в банківській системі України.

Завданнями кваліфікаційної роботи є:

- дослідити сутність банківського нагляду в Україні;
- розглянути роль та значення Базелю, базульських компонент для банківської системи України;
- визначити класифікаційні ознаки щодо класифікації методів банківського нагляду;
- провести моніторинг основних показників діяльності банківської системи України в умовах війни, визначити місце Ощадбанку;
- виявити проблемні питання та шляхи удосконалення за темою дослідження.

Об'єктом дослідження є процес функціонування системи банківського регулювання та нагляду в Україні.

Предмет дослідження – теоретико-методичні та практичні аспекти функціонування системи банківського регулювання та нагляду в умовах відкритої економіки України.

Методи дослідження. Під час написання кваліфікаційної роботи були використані такі спеціальні та загальнонаукові методи і прийоми, як: синтезу та аналізу, індукції, дедукції, узагальнення, діалектичний, монографічний, порівняльний, графічний, табличний.

Інформаційну базу дослідження формують наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених з теорії та практики фінансовго ринку, банківської системи, класифікації банків. Інформаційно-статистичною базою дослідження є законодавчі та нормативно-правові акти з питань регулювання банківської системи в Україні, в країнах ЄС, міжнародні угоди, спеціалізовані видання і матеріали міжнародних організацій, статистичні матеріали Міністерства фінансів України, Національного банку України, Міжнародного валютного фонду, Світової організацій торгівлі, центральних і комерційних банків.

Наукова новизна одержаних результатів роботи полягає в узагальненні, доповненні й обґрунтуванні нових теоретичних засад і практичних рекомендацій щодо удосконалення системи банківського регулювання та нагляду в Україні.

Публікації. Основні положення та результати кваліфікаційної роботи були оприлюднені у Збірнику студентських наукових праць Чернівецького торговельно-економічного інституту ДТЕУ за темою дослідження, Чернівці, 2024 рік.

Обсяг та структура випускної кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, 3 розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи становить – 63 сторінки, основний зміст роботи викладено на 57 сторінках. Робота містить 7 рисунків, 4 таблиці.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ В УКРАЇНІ

1.1. Банківський нагляд як особливий інструмент забезпечення стабільності банківської системи

Банківське регулювання та нагляд, які здійснює Національний банк України, є ключовими елементами для підтримки стабільності банківської системи та забезпечення ефективного розвитку ринкових відносин. Банки виконують особливі функції на фінансовому ринку, які мають не лише фінансове, а й соціально важливе значення. Тому проблеми в банківській системі або в діяльності окремого банку негайно відображаються на економіці та суспільстві, багато з них мають довгострокові та непередбачувані наслідки, що призводять до структурних та інституційних диспропорцій в економіці, а також до посилення фінансових криз.

Питання банківського регулювання та нагляду досліджували багато вчених, серед яких Б. Адамик, О. Васюренко, О. Дзюблук, А. Єпіфанова, О. Заруцька, О. Колодізев, О. Крухмаль, І. Устинова та інші. Попри значну кількість досліджень у цій сфері, питання вдосконалення діяльності монетарного регулятора (НБУ) та особливості банківського регулювання й нагляду в сучасних умовах залишаються важливими та актуальними. Своєчасне виявлення, оцінка та ефективне управління банківською діяльністю є необхідними для успішного подолання криз та зміцнення стійкості банківської системи.

У країнах з розвинутою ринковою економікою банки, на відміну від підприємств реального сектора, підлягають більш широкому державному регулюванню та контролю [53, с.48].

Терміни «регулювання банківської діяльності» та «нагляд за діяльністю банків» часто вважаються синонімами, хоча насправді вони описують різні процеси.

Банківське регулювання - це одна з функцій НБУ, яка полягає у формуванні системи норм, що визначають основні принципи банківської діяльності, порядок здійснення банківського нагляду та відповідальність за порушення банківського законодавства [45].

Регулювання банківської діяльності включає в себе прийняття органами державної влади інструкцій та правил, що ґрунтуються на законодавстві і визначають організацію та методи здійснення банківської діяльності. Законодавча база визначає правила поведінки банків на фінансовому ринку, що сприяє підтриманню стабільності та ефективності банківської системи. Основною метою державного регулювання є забезпечення стабільної роботи банківських установ, виконання ними своїх зобов'язань, контроль за належним розподілом фінансових ресурсів, створення сприятливих умов для конкуренції та запобігання втратам капіталу через фінансові ризики.

Державне регулювання банківської діяльності в Україні здійснюється Національним банком України через адміністративне та індикативне регулювання. До складових адміністративного регулювання належать:

- реєстрація банків і ліцензування їх діяльності;
- встановлення вимог та обмежень для банків;
- застосування адміністративних або фінансових санкцій;
- нагляд за діяльністю банків та надання рекомендацій щодо їх функціонування.

На відміну від адміністративного регулювання, індикативне регулювання включає:

- встановлення обов'язкових економічних нормативів;
- визначення норм обов'язкових резервів для банків;
- встановлення норм відрахувань до резервів для покриття ризиків від активних банківських операцій;
- визначення процентної політики;
- рефінансування банків та кореспондентські відносини;

– управління золотовалютними резервами, включаючи валютні інтервенції, операції з цінними паперами на відкритому ринку, а також імпорту та експорту капіталу [20, с.98-99].

Банківський нагляд є частиною регулювання банківської діяльності та включає систему контролю й активних дій НБУ, які спрямовані на забезпечення дотримання банками та іншими суб'єктами, під наглядом НБУ, законів України і встановлених нормативів. Це має на меті гарантування стабільності банківської системи та захист інтересів вкладників і кредиторів банку.

Основною метою банківського нагляду є підтримка стабільності банківської системи та захист інтересів вкладників і кредиторів банку, забезпечуючи безпеку коштів клієнтів, що зберігаються на банківських рахунках [20, с.102].

Ефективне здійснення банківського нагляду дає змогу швидко реагувати на порушення та негативні тенденції в діяльності банків через застосування спеціальних заходів і інструментів. Це допомагає нормалізувати та поліпшити їх фінансовий стан, забезпечуючи надійність і стабільність як окремих банків, так і банківської системи загалом.

Результативність банківського нагляду залежить від інституційно-правового, методологічного, інформаційного та фінансового забезпечення наглядової діяльності. Якщо нагляд здійснюється недостатньо ефективно, це створює сприятливі умови для фінансових правопорушень і зловживань, посилює ризики в банківській сфері і може призвести до втрати довіри до банківської системи з боку вкладників та позичальників. Основні функції банківського нагляду включають контроль, захист, аналітику та інформаційне забезпечення. Він здійснюється на основі принципів законності, загальності, публічності, прозорості, автономії та результативності.

Термін «наглядова діяльність» має більш широкий зміст, ніж «банківський нагляд». Наглядова діяльність охоплює дії Національного банку України, зовнішніх аудиторських компаній, внутрішніх аудиторських служб та ревізійних органів банків [45].

Основні підходи до банківського нагляду представлені на рисунку 1.1.

Рис. 1.1. Основні підходи до банківського нагляду [13, с.8-9]

Зміни, що відбуваються на фінансових ринках та в регуляторному середовищі, вимагають постійного вдосконалення та актуалізації банківського нагляду. Важливо знайти оптимальний баланс між універсальністю критеріїв оцінки, що використовуються в банківських системах різних країн, підвищенням надійності та гнучкістю нагляду.

У світі існують різні інституційні моделі банківського нагляду, зокрема:

– модель, де наглядову діяльність здійснює лише центральний банк, що застосовується у Великобританії, Італії, Іспанії, Португалії, Ірландії та Новій Зеландії;

– модель, за якої банківський нагляд здійснюється як центральним банком, так і іншими органами, функціонує в США, де Федеральна резервна система співпрацює з Міністерством фінансів, незалежним агентством та Федеральною корпорацією страхування депозитів; у Швейцарії, де центральний банк діє разом з банківською комісією; в Німеччині, де Бундесбанк здійснює нагляд у співпраці з Федеральною службою фінансового контролю.

- модель, за якої банківський нагляд здійснюється не центральним банком, а іншими контрольними органами, застосовується в Австрії, Данії, Канаді, Люксембурзі, Швеції, Норвегії та Фінляндії [42,с. 29].

В процесі формування моделі банківського нагляду Україна обрала перший варіант, за якого всі наглядові функції виконує один орган – Національний банк. Перевагою цієї моделі є її організаційна простота, оскільки не потрібно розподіляти повноваження між різними наглядовими структурами, що виключає можливість розбіжностей у їхній діяльності та полегшує процес ухвалення рішень.

Нормативна база для банківського нагляду в цій моделі розробляється лише одним органом, що забезпечує її більшу структурованість.

Однак така модель може призвести до концентрації нагляду за банківським сектором в одних руках, що обмежує можливості для різнобічного оцінювання механізмів і шляхів покращення ефективності банківського нагляду. Це звужує коло інструментів впливу і ускладнює формулювання альтернативних висновків щодо діяльності банківської системи та окремих банків. Крім того, в умовах недосконалості правової бази та корупційних ризиків така модель дає змогу маніпулювати методиками нагляду, застосовувати більш жорсткі заходи стосовно певних банків, що може не лише погіршити їх фінансовий стан, а й призвести до їх руйнування.

З огляду на глобальний характер сучасних фінансів, дослідження закономірностей еволюції фінансових і банківських систем є одним з ключових питань у фінансовій сфері. Завдяки досягненням у сфері інформаційних технологій, фінансові операції можуть здійснюватися цілодобово, а миттєвий обмін інформацією дозволяє швидко реагувати на зміни як на національному, так і на міжнародному рівнях. У сучасному світі майже неможливо знайти країни, що функціонують ізольовано, адже їх економіки тісно взаємопов'язані, і навіть найменші зміни в одній частині світу можуть мати значні наслідки в іншій.

Банківський нагляд повинен бути спрямований на забезпечення надійності та ефективності банків, які є частиною банківської системи України. Це необхідно для підтримки стабільності не тільки окремих банків, а й всієї банківської системи, яка є важливою частиною фінансової системи та впливає на стабільність національної економіки. В процесі здійснення наглядових функцій уповноваженими органами Національного банку України проводиться оцінка поточних банківських операцій, що містять підвищені ризики.

Рішення проблем, з якими стикається Національний банк України в сфері регулювання та нагляду за банківською системою, має здійснюватися різними шляхами, зокрема через використання функції нормотворення. Згідно зі статтею 56 Закону України «Про Національний банк України», центральний банк має право видавати нормативно-правові акти з питань, що належать до його повноважень, і ці акти є обов'язковими для органів державної влади, органів місцевого самоврядування, банків, підприємств, організацій і установ незалежно від форми власності, а також для фізичних осіб. Нормотворчі повноваження центрального банку обумовлені законодавчо і дають можливість його рішенням набувати статусу загальнообов'язкових правил поведінки через закріплення їх у підзаконних нормативно-правових актах, що приймаються відповідно до законодавства України.

1.2. Імплементация вимог та стандартів системи Базель III

Державне регулювання банківської діяльності є об'єктивним процесом, який полягає у впливі держави на економічний розвиток банківського сектору шляхом використання певних підходів, методів і інструментів, що є в її розпорядженні і реалізуються через нормативно-правову базу.

Методи та інструменти, що застосовуються державою для регулювання банківської діяльності, поділяються на економічні (коригувальні) та адміністративні (податкові, нормативні). Однак, з огляду на постійно змінювану ринкову економіку, виникає потреба в розробці нових і комбінуванні існуючих

методів і інструментів, які підвищують ефективність функціонування банківської системи та захищають інтереси вкладників. Тому система банківського регулювання з подвійним механізмом, при якому контрольні та регулюючі функції розподіляються між різними органами, виконує важливу роль у гарантуванні вкладів фізичних осіб, що забезпечує соціально-економічний напрямок регулювання.

Банківська система сама по собі потребує регулювання і має своє специфічне призначення, характерні риси та функції, що сприяють розвитку економіки. Основні цілі її функціонування зосереджені на регулюванні та стабілізації грошово-кредитного ринку, а також мають на меті:

- забезпечення контролю та регулювання банківської діяльності з метою узгодження інтересів комерційних банків з суспільними потребами;
- гарантування надійності та стабільності роботи банківської системи в цілому, що сприяє стабілізації грошового обігу та забезпеченню безперебійного функціонування економіки.

Одним із важливих завдань, що стоїть перед банківською системою України, є швидке досягнення гармонізації національного банківського законодавства з вимогами та стандартами Базель III.

Базельський комітет із банківського нагляду є міжнародною платформою, на якій розробляються найсучасніші інструменти і механізми для регулювання діяльності банків. Основна увага цього комітету зосереджена на посиленні вимог до якості капіталу банків, покращенні їх ліквідності та фінансової незалежності. Базель III передбачає поетапне збільшення вимог до банків згідно з графіком, який встановлює перехідний період до 2019 року.

Основні принципи ефективного банківського нагляду, розроблені Базельським комітетом, регулярно переглядаються залежно від ситуації на світових фінансових ринках. Останній перегляд відбувся в 2011 році, враховуючи досвід глобальної фінансової кризи, що розпочалася в 2006 році. Підсумовуючи 29 принципів Базеля, можна зазначити, що надійний та ефективний банківський нагляд має такі основні принципи:

1. Наявність правової бази, яка визначає пруденційні стандарти для банків, процес банківського нагляду та забезпечує правовий захист для наглядового органу. У разі існування кількох органів банківського нагляду в країні, їхні повноваження та обов'язки повинні бути чітко розмежовані. Законодавча та нормативна база, що регулює банківський нагляд, повинна своєчасно оновлюватися і, за необхідності, підлягати публічному обговоренню;

2. Незалежність органу банківського нагляду від державних і недержавних структур. Він повинен мати ефективне управління, належний бюджет, а також підзвітність за виконання своїх функцій та використання фінансових ресурсів.

3. Забезпечення механізмів співпраці між внутрішніми органами банківського нагляду та іншими національними державними органами, фінансовими установами, а також міжнародними наглядовими органами. Це включає спільний обмін та аналіз інформації, зокрема конфіденційної.

4. Встановлення критеріїв для ліцензування та відкликання банківської ліцензії. Якщо в країні функціонують різні органи для ліцензування та нагляду, має бути передбачений механізм взаємодії та обміну необхідною інформацією між ними. Критерії ліцензування повинні відповідати вимогам, що застосовуються під час поточного нагляду за діяльністю банків

5. Надання органам банківського нагляду повноважень для отримання інформації про кінцевих власників банків, контролювання змін у складі власників, забезпечення дотримання прав акціонерів та вплив на цей процес. Також, на основі визначених критеріїв, органи нагляду повинні мати право рекомендувати або відхиляти здійснення значних інвестицій банків, зокрема іноземних, а також аналізувати корпоративні зв'язки банків.

6. Розробка методології та підтримка перспективної оцінки ризиків повинна базуватися на оцінці характеру, впливу та масштабу ризиків, а також аналізі внутрішнього та макроекономічного середовища нагляду. Профілі ризику, частота та інтенсивність нагляду для окремих банків мають враховувати їх важливість для банківської системи, специфіку діяльності та можливість порівняння банків.

Орган банківського нагляду повинен оцінювати та моніторити ризики, а також вивчати тенденції розвитку банківської системи.;

7. Застосування відповідних методів і інструментів банківського нагляду, а також планування та оптимальне поєднання виїзного та безвиїзного нагляду (з чітким визначенням цілей, очікуваних результатів, обміну інформацією та обов'язків). Використання наглядових ресурсів повинно відповідати складності профілів ризику та системній важливості банку. Це включає роботу з великим обсягом інформації, що охоплює різні аспекти діяльності банків, банківської системи та економіки загалом. Оцінка бухгалтерського обліку, фінансової звітності банків, моделей їх економічної діяльності, порівняння конкретного банку з іншими у групі, результати стрес-тестування, аналіз корпоративного управління та внутрішніх систем контролю. Крім того, наглядові органи повинні здійснювати моніторинг виконання банками зауважень, висловлених під час виїзного та безвиїзного нагляду;

8. Запровадження (на основі інструкцій) пруденційної звітності, розробленої органами банківського нагляду, яку банки повинні подавати на вимогу та на регулярній основі. Частота подання звітності визначається залежно від характеру інформації, системної важливості банку та профілю його ризиків. Звітність має містити дані про активи і пасиви банку, фінансові результати, управління ризиками, виконання економічних нормативів, концентрацію ризиків та інші важливі показники діяльності банків. Орган банківського нагляду повинен контролювати методологію і точність обчислення показників. Результати оцінки та контрольні процедури можуть бути підтверджені внутрішніми підрозділами банку або зовнішніми інспекторами. Орган нагляду має право вимагати від банку надання будь-якої необхідної документації;

9. Можливість втручання наглядового органу в діяльність банку на ранніх стадіях виникнення потенційно небезпечних ситуацій з метою своєчасного застосування коригувальних заходів. Орган нагляду має право вимагати від банку вирішення проблемних питань і застосовувати відповідні санкції, включаючи відкликання банківської ліцензії.

10. Також наглядовий орган повинен регулярно оцінювати наявність та ефективність фінансової політики банку, процедур корпоративного управління і механізмів фінансового контролю, які мають бути адекватними профілю ризиків та системній важливості банку;

11. Нагляд за процесом управління ризиками включає перевірку діяльності Правління банку та відповідних підрозділів, що займаються управлінням ризиками, а також наявність політики, стратегій і програм зі стрес-тестування. Оцінюється ефективність процедур ризик-менеджменту, своєчасність перегляду заходів щодо управління ризиками в умовах непередбачуваних подій, а також інформаційна база для управління ризиками. Процес управління ризиками в банку має відповідати його системній важливості та профілю ризиків. Крім того, необхідно перевіряти правильність урахування ризиків при обчисленні фінансових результатів банку та встановленні цін на існуючі й нові банківські продукти;

12. Нагляд за різними видами ризиків банку здійснюється з урахуванням їх специфіки, що включає встановлення вимог до капітальної адекватності, нагляд за кредитними ризиками, проблемними активами і резервами, а також за ризиком концентрації. Крім того, здійснюється моніторинг ризиків, що виникають під час операцій з пов'язаними особами, ризиків країни, трансфертних ризиків, ринкових ризиків, ризику відсоткових ставок у банківському портфелі, ризику ліквідності, операційного ризику, а також встановлення лімітів максимального ризику;

13. Контроль за наявністю в банках систем внутрішнього контролю та аудиту, з чітким визначенням повноважень, функцій і відповідальності кожного підрозділу, а також наявності системи стримувань і противаг для запобігання зловживанням. Крім того, повинна забезпечуватися наявність кваліфікованих працівників, необхідних ресурсів і методології для ефективного функціонування цих систем;

14. Складання та щорічне публікування фінансової звітності, що відображає фінансовий стан банку. Звітність повинна включати висновок незалежного зовнішнього аудитора, складатися відповідно до міжнародних

стандартів та облікової політики банку і бути загальнодоступною для користувачів інформації.

15. Здійснення контролю за фінансовою безпекою банків у частині можливих зловживань фінансовими послугами та випадків шахрайства, а також нагляд за дотриманням процедур перевірки клієнтів та етичних і професійних стандартів.

Технічну підтримку Україні в імплементації Базельських принципів банківського нагляду надавав Світовий банк. У межах проекту, спрямованого на приведення стандартів банківського нагляду у відповідність до Базельських принципів, було проведено самооцінку відповідності системи банківського нагляду, яку здійснює НБУ, основним 29 принципам, а також процедур та практик банківського нагляду. Самооцінка охоплювала 231 обов'язкових та 16 додаткових критеріїв. За результатами оцінки було розроблено дорожню карту для впровадження необхідних законодавчих та нормативних змін у системі банківського нагляду України.

Отже, для розблокування процесу необхідне поєднання цілеспрямованих дій регулятора (що вимагає проведення переговорів між підприємцями та Національним банком України для пошуку ефективних інструментів, спрямованих на надання інвестиційного напрямку кредитній діяльності банків та її активізацію) і підтримки з боку ділового середовища (через надання гарантій під кредити партнерами, поширення внутрішніх рейтингів платоспроможності, розвиток консорціумного кредитування великих проектів тощо).

1.3. Класифікація методів банківського регулювання та нагляду

У вітчизняній науці існують різні підходи до класифікації видів банківського нагляду. Зокрема, деякі вітчизняні автори поділяють нагляд (контроль) за банками на вступний, попередній та поточний. Згідно з цією класифікацією, вступний нагляд проводиться з метою чіткого та повного визначення вимог для отримання ліцензії на здійснення банківських операцій. Це

включає перевірку обсягів та джерел капіталу, кваліфікаційних та професійних характеристик відповідального менеджменту, а також бізнес-плану банку на майбутній період.

Проведення попереднього (пруденційного) нагляду має на меті забезпечити дотримання банками вимог обережного ведення фінансових справ, зокрема через обмеження або заборону певних видів діяльності, таких як формування резервів під ризикові операції. До цього виду нагляду відноситься також безвиїзний нагляд, який передбачає перевірку та аналіз звітності банків, включаючи розрахунки економічних нормативів.

Поточний нагляд є аналогом інспекцій банків та їхніх філій, під час яких перевіряється надана звітність і проводиться аналіз фінансового становища банку, зокрема, за допомогою методики CAMELS. Він також включає застосування санкцій та вжиття заходів для зміцнення організаційної структури і фінансового оздоровлення окремих банків [27, с.323-325].

Проблема зазначеної класифікації полягає в тому, що різні види нагляду об'єднані під загальними поняттями. Наприклад, поняття попереднього нагляду включає як встановлення пруденційних вимог до банків, так і безвиїзний нагляд. Однак перевірка пруденційних вимог, що спрямовані на попередження банкрутства банків, не обмежується лише безвиїзним наглядом. Таким чином, сюди слід включати і виїзний нагляд, а також відповідні заходи.

Крім того, поняття поточного нагляду створює враження, що попередній нагляд не здійснюється на поточній основі. Ще одним недоліком цієї класифікації є включення санкційних заходів до поточного нагляду, адже невиконання вимог, встановлених під час попереднього нагляду, також має бути піддано санкціям. Таким чином, критерій класифікації виглядає не зовсім чітким. Більш логічним було б поділити нагляд за циклом процесу: спочатку банк перевіряється щодо виконання вимог для входу на ринок банківських послуг, а потім для нього встановлюються вимоги до звітності, що є основою для безвиїзного нагляду.

Наступним етапом є інспекція банку та, за необхідності, застосування санкцій. Однак така динамічна класифікація, на наш погляд, є недоцільною,

оскільки, по-перше, різні етапи здійснюються паралельно, а по-друге, заходи впливу можуть бути застосовані вже на стадії попереднього нагляду (або навіть на етапі вступного нагляду, коли банк працює без ліцензії).

У свою чергу, Олексій Хаб'юк у своїй монографії пропонує класифікацію банківського нагляду за етапами існування банку, виділяючи три основні види нагляду: вступний, пруденційний та ліквідаційний (див. рисунок 1.2). Важливо зазначити, що всі ці види включають застосування відповідних заходів впливу [42, с.225].

Вступний нагляд залишається без змін. На цьому етапі визначається, чи відповідає банк мінімальним вимогам для ведення банківської діяльності. Якщо відразу очевидно, що банк не здатний здійснювати банківські операції, наприклад, через недостатню кваліфікацію його керівного складу, йому не дозволяють вийти на ринок, оскільки така діяльність може негативно вплинути на стабільність інших вже діючих банків.

Пруденційний нагляд здійснюється, коли банк отримує дозвіл працювати на ринку і відповідає всім встановленим вимогам. Цей нагляд спрямований на забезпечення стабільності банку та запобігання його банкрутству і включає як безвиїзний, так і виїзний контроль.

Ліквідаційний нагляд застосовується, коли фінансовий стан банку не відповідає мінімальним вимогам. На цьому етапі вирішується, чи є доцільним подальше існування банку. Якщо рішення позитивне, банк проходить оздоровлення або реорганізацію. Якщо в результаті санації банк відновлює свою платоспроможність, він підлягає подальшому пруденційному нагляду. В іншому випадку, або якщо процес оздоровлення визнано незадовільним, ініціюється процедура банкрутства.

Банкрутство не повинно мати негативного впливу на стабільність банківської системи. Наслідки банкрутства можуть бути різними, не лише ліквідацією банку. Наприклад, у минулому органи нагляду США передбачали можливість об'єднання або націоналізації. У разі об'єднання «здоровий» банк, що виграв тендер, купує всі активи та пасиви банку-банкрута. Для стимулювання

покупки установа страхування депозитів може надати дотацію або придбати деякі активи банку-банкрута за ціною, вищою за ринкову. Таким чином, вкладники не втрачають доступу до своїх коштів, лише змінюється назва їх банку. У випадку націоналізації уряд бере на себе повний контроль над банком і надає йому новий капітал.

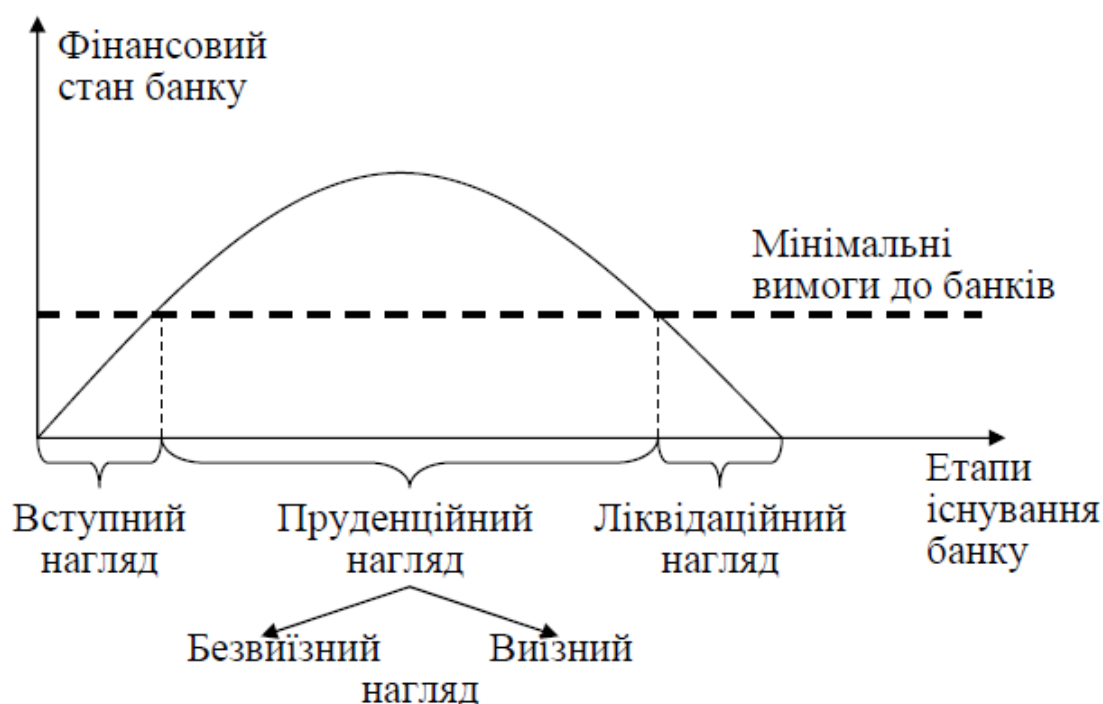

Рис. 1.2. Класифікація видів нагляду залежно від етапів існування банку
[42, с.225]

Д. Нойбергер пропонує більш детальну класифікацію банківських регулятивних заходів, розділяючи їх на превентивний та протективний нагляд, а також виділяючи конкуренційну політику в банківському секторі як окрему групу наглядових заходів. Превентивний нагляд спрямований на попередження банкрутства банку. До нього входять вимоги до власного капіталу, ліквідності та диверсифікації, надання необхідної інформації, заборона певних операцій, а також інструкції щодо звітності. Сюди ж відносяться й ліцензійні умови, що є важливою складовою вступного нагляду.

Протективний нагляд застосовується, коли превентивні заходи не дали результату, і спрямований на мінімізацію негативних наслідків банкрутства для всього банківського сектору. Цей вид нагляду включає страхування депозитів,

кредитування центробанком як останньою інстанцією, а також державне втручання, таке як мораторій. Державні заходи втручання є необхідними також у рамках превентивного нагляду. Конкуренційна політика в банківській сфері є ще одним важливим інструментом регулювання, що включає законодавство про конкуренцію, регулювання цін і процентних ставок. У рамках цієї політики можна згадати створення спеціалізованої банківської системи в США [21, с.117].

Т. Гартманн-Вендельс та інші вважають, що метод «попереднього зобов'язання» є протиположним превентивному (пруденційному) нагляду. Цей метод був вперше запропонований експертами Федеральної резервної системи США для застосування до ринкових ризиків. Він передбачає, що менеджмент банку зобов'язується не перевищувати визначену вартість втрат. У разі порушення цього зобов'язання, менеджмент несе грошові покарання. Якісне регулювання, крім того, спирається на показники, які важко виміряти кількісно, наприклад, це можуть бути внутрішні процедури та процеси банку.

Існують й інші класифікації важелів впливу в банківській регулятивній політиці. На рисунку 1.3. розглядаються три основні типи регулятивних заходів. Найменш інтенсивним втручанням у ринкову діяльність є «саморегулювання ринку» (категорія I). Ця форма регулювання може виникнути без участі держави, якщо між учасниками ринку існують певні соціальні зв'язки. Однак держава може і підтримувати саморегулювання, як це передбачено в рамках третьої опори «Базель II», де банки зобов'язані публікувати детальну інформацію про свій фінансовий стан, що перевищує стандартну звітність. Це створює ринкову дисципліну, яка реалізується за участю як клієнтів банків, так і їх конкурентів. Однак ефективність такого контролю з боку клієнтів ставиться під сумнів, оскільки лише невелика частина з них має відповідні експертні знання. Крім того, це може призвести до виникнення банківської паніки.

Рис. 1.3. Класифікація регулятивних заходів за інтенсивністю [10]

Банки не завжди підтримують ідею саморегулювання у банківській сфері. Наприклад, російські регіональні банки вважають, що створення додаткового органу лише відкриє нову можливість для корупції, яку держава не зможе ефективно контролювати. Крім того, великі банки зможуть мати більший вплив на роботу такої організації, ніж менші установи.

«Золотою серединою» серед регулятивних заходів є «державне регулювання ринкової діяльності» (категорія II). У цій категорії можна виділити три підкатегорії. Перша з них – «рекомендації не зобов'язуючого характеру» (II-A), яка є найм'якшою. Вона передбачає, що держава впливає через рекомендації, переговори або навіть погрози, намагаючись «морально переконати» банки.

Висновки до розділу 1.

Банківське регулювання та нагляд, здійснювані Національним банком України, є ключовими елементами для підтримки стабільності банківської

системи та забезпечення ефективного розвитку ринкових відносин. Оскільки банки виконують на фінансовому ринку особливі функції, які мають не лише фінансовий, але й соціально значущий аспект, проблеми, що виникають у банківській сфері чи в діяльності окремих банків, швидко відображаються на економіці та суспільстві. Багато з цих проблем мають довгострокові, часто непередбачувані наслідки, можуть призводити до структурних та інституційних диспропорцій в економіці й спричиняти загострення фінансових криз.

Розв'язання проблем, які постають перед Національним банком України в сфері регулювання та нагляду за банківською системою, повинно здійснюватися через різні механізми, зокрема з використанням функції нормотворення.

Базельський комітет з питань банківського нагляду є міжнародною платформою, де розробляються сучасні інструменти та механізми регулювання банківської діяльності. Основна увага комітету зосереджена на посиленні вимог до якості капіталу банків, підвищенні їх ліквідності та фінансової незалежності. Базель III передбачає поетапне збільшення вимог до банків відповідно до графіка, що визначає перехідний період до 2019 року.

Технічну допомогу Україні в імплементації Базельських принципів надання банківського нагляду надав Світовий банк. Водночас, створення сучасного, відкритого, незалежного та ефективного центрального банку є однією з ключових середньострокових цілей, які були окреслені в Стратегії Національного банку України, представлений у березні 2018 року

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИЧНА СКЛАДОВА ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ БАНКІВ В УКРАЇНІ

2.1. Банківська система України в умовах війни

Основним напрямком розвитку фінансової системи кожної країни є вдосконалення банківського сектору через цифровізацію всіх процесів, що в ньому відбуваються. Останніми роками вітчизняна банківська система пережила значні потрясіння та продовжує працювати в умовах стресу, невизначеності та високої волатильності ринку. Це сталося після поширення пандемії COVID-19 у 2020 році, що призвело до введення карантинних обмежень, а потім ситуація значно погіршилася через збройну агресію держави-агресора і введення воєнного стану в Україні з 24 лютого 2022 року. Ці фактори стали важливими викликами для стабільності банківського сектору та валютного ринку.

Без функціонуючої банківської системи економіка не може працювати належним чином, оскільки необхідно забезпечувати постійний рух безготівкових коштів. Українська банківська система, навіть в умовах війни, продовжила свою роботу без зупинок. Проте постійні загрози для життя людей, руйнування об'єктів електронних комунікацій та енергетичної інфраструктури значно змінили її звичну функціональність. Крім того, зростання витрат на фінансування військових потреб на фоні зниження податкових надходжень та панічних настроїв серед населення спричинили серйозні зміни на валютному ринку України. Тому надзвичайно важливо дослідити, як працювала банківська система та валютний ринок на початку війни, а також визначити основні тенденції, які спостерігались протягом усього періоду воєнного стану.

24 лютого 2022 року, внаслідок повномасштабного вторгнення країни-агресора, Указом Президента України було введено воєнний стан. В цей же день Національний банк України (НБУ) прийняв Постанову № 18 «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану», яка встановлювала

нові правила функціонування банківської системи України на найближчий період. Згідно з цією Постановою, банки зобов'язувались забезпечити безперебійну роботу всіх своїх відділень, за умови відсутності безпосередньої загрози для життя та здоров'я працівників і клієнтів. Також банки повинні були створити умови для вільного доступу власників до своїх сейфових скриньок. Водночас, на безготівкові розрахунки обмеження не накладались. НБУ, відповідно до постанови, зобов'язувався надавати підтримку банкам у забезпеченні постійного поповнення банкоматів готівкою.

Для підтримки ліквідності банків центробанком було введено механізм бланкового рефінансування, який передбачав скасування обмежень на строки та суми рефінансування, а також можливість продовження цього процесу на ще один календарний рік. З метою зменшення негативного впливу панічних настроїв серед населення, які спричиняли масові зняття коштів з рахунків, Національний банк України запровадив обмеження на зняття готівки в сумі, що не перевищує 100 тис. грн, в перші дні повномасштабної війни.

Усі ці рішення базувались на чітко визначених принципах:

- захист інтересів клієнтів банків, забезпечення належної якості надання послуг, при цьому враховуючи фактори безпеки;
- підтримка діяльності банківських установ та їх ліквідності. НБУ вважав, що негативний вплив військових дій не повинен призводити до визнання банків неплатоспроможними. Для таких установ буде надано час для відновлення фінансової стабільності після завершення воєнного стану;
- забезпечення прозорості фінансової звітності банків, що має відображати їх реальний фінансовий стан. Це важливо, оскільки в умовах відсутності достовірної та прозорої звітності регулятору буде складно здійснювати ефективні заходи для поліпшення функціонування банківської системи після завершення війни.

Варто відзначити, що банківська система зберігала стабільність та стійкість у своєму функціонуванні протягом всього періоду воєнного стану. На рис. 2.1

показано динаміку кількості діючих банків в Україні під час дії цього правового режиму.

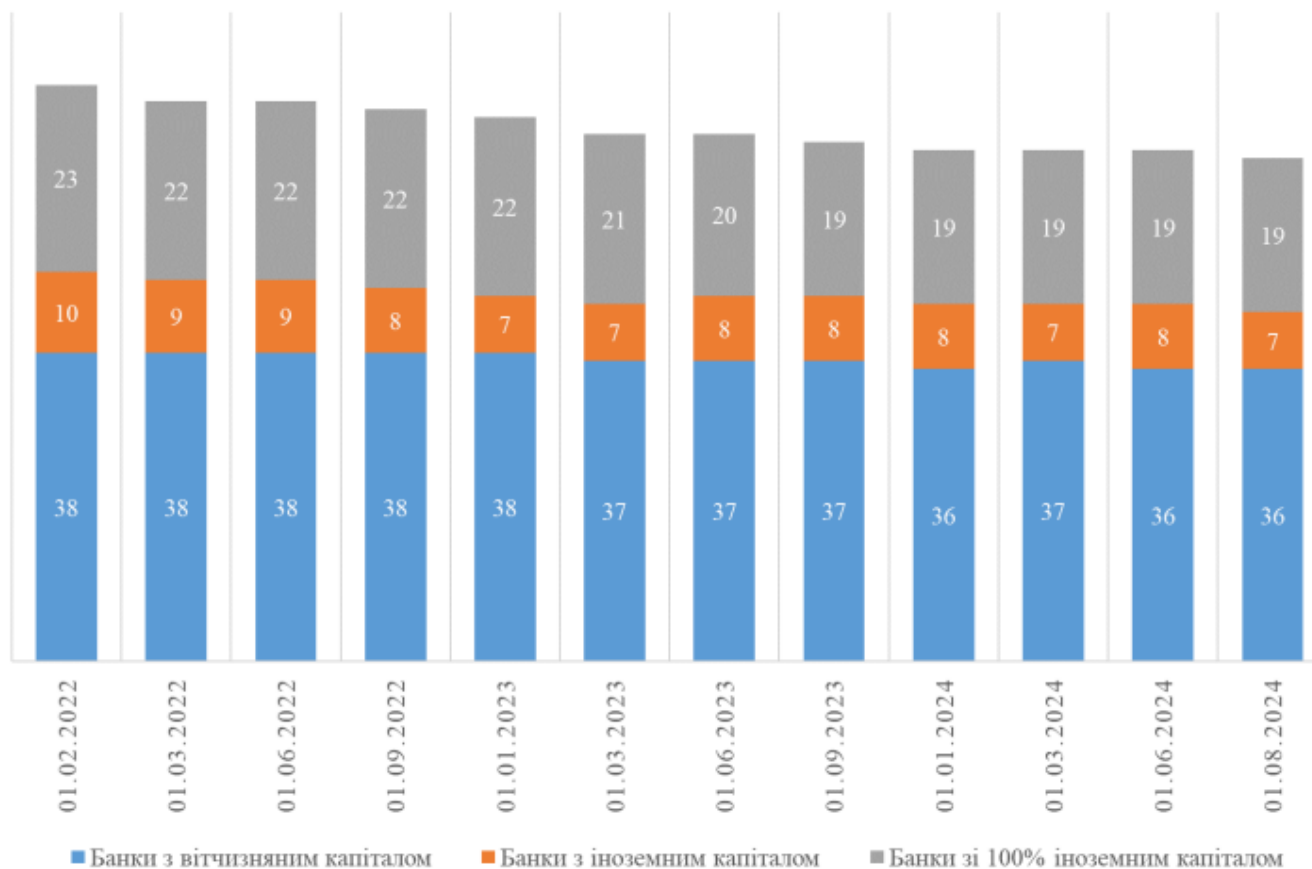

Рис. 2.1. Динаміка чисельності діючих банків України в період дії правового режиму воєнного стану

Таким чином, за весь період воєнного стану кількість діючих банків в Україні зменшилася на 9 одиниць, що становить понад 10%. Найбільшу частку серед ліквідованих банків займають установи з іноземним капіталом (4 банки з повністю іноземним капіталом і 3 з частковим іноземним капіталом). Основне скорочення сталося у перші роки війни (2022-2023 рр.). Число діючих банків з вітчизняним капіталом зменшилося лише на 2 одиниці.

Таким чином, можна зробити висновок, що іноземні власники через високі ризики призупинили діяльність своїх банків, тоді як банки з вітчизняним капіталом виявилися більш стійкими до військових факторів і зазнали лише мінімального скорочення.

Військові події спричинили значні зміни у чисельності структурних підрозділів українських банків. Якщо до введення правового режиму воєнного стану в Україні діяло 6260 відділень (71 банк), то на 01.07.2024 їх кількість знизилась до 5085 відділень (62 банки).

Отже, загальне скорочення відділень становить 1175, або понад 18%. Усі банки можна поділити на три основні групи:

перша - банки, які скоротили кількість своїх структурних підрозділів;

друга - банки, де чисельність підрозділів не змінилася;

третья - банки, що збільшили кількість підрозділів під час воєнного стану.

До першої групи банків належать великі установи з розвиненою мережею відділень, які були змушені скоротити їх через різноманітні об'єктивні фактори, зокрема окупацію територій, перебування на лінії бойового зіткнення, руйнування, евакуацію населення тощо.

Основна частина скорочених відділень припадає на такі банки, як АТ «Ощадбанк» (-427 відділень), АТ КБ «ПРИВАТБАНК» (-377 відділень), АТ «СЕНС БАНК» (-62 відділення), АТ «Райффайзен Банк Аваль» (-61 відділення), АБ «УКРГАЗБАНК» (-50 відділень), АТ «А–БАНК» (-41 відділення), Акціонерний банк «Південний» (-40 відділень) та інші. Всього 35 з 62 діючих банків скоротили свої відділення (від 1 до 427 одиниць). Варто зазначити, що більшість закритих відділень належать банкам з державним капіталом. Якщо проаналізувати скорочення відділень по кожному банку, то середнє скорочення складає до 30% для великих банків і 10-15% для малих банків.

До другої групи банків, що не змінювали кількість своїх відділень, належать 17 установ, загалом мають 49 відділень, що складає менше 1% від загальної кількості банківських відділень. Частина з цих банків (АТ «Дойче Банк ДБУ», АТ «СЕБ КОРПОРАТИВНИЙ БАНК», АТ «БАНК АВАНГАРД», АТ «БАНК «ПОРТАЛ», АТ «КРЕДИТВЕСТ БАНК», АТ «БАНК ТРАСТ-КАПІТАЛ», АТ «Український банк реконструкції та розвитку», АТ «СІТІБАНК» та АТ «ІНГ Банк Україна») взагалі не мають відділень.

Третю групу складають банки, які змогли збільшити кількість своїх відділень під час дії воєнного стану. Таких установ небагато - всього 9, які загалом додали 102 відділення (з 399 відділень на 01.01.2022 до 501 відділення на 01.07.2024). Різке збільшення відділень почалося з середини 2023 року, хоча до цього спостерігалось їх скорочення. Наприклад,

- ПуАТ «КБ «АКОРДБАНК» збільшив кількість відділень на 41 (з 107 до 148);
- АТ «АСВІО БАНК» - на 31 (з 14 до 45);
- АТ «КОМІНБАНК» - на 12 (з 43 до 55);
- АТ «КРИСТАЛБАНК» - на 6 (з 36 до 42), що разом становить близько 98% від усіх нових відділень.

Війна значно змінила структуру банківської системи України, спричинивши різке скорочення банківських відділень на сході країни. Водночас спостерігається концентрація банківських установ у центральних та західних регіонах, хоча й там також відбулося скорочення відділень (Табл. 2.1).

Найбільше скорочення кількості відділень спостерігається:

- в Харківській області (-262 відділення);
- Донецькій області (-222 відділення);
- місті Київ (-171 відділення);
- Запорізькій області (-148 відділень);
- Херсонській області (-137 відділень);
- Одеській області (-108 відділень);
- Луганській області (-92 відділення);
- Дніпропетровській області (-91 відділення).

Хоча скорочення відділень не було зумовлене лише військовими діями, бойові дії та високий рівень небезпеки на окупованих та прифронтових територіях стали основними причинами такого скорочення на сході України.

Таблиця 2.1.

**Зміна чисельності структурних підрозділів банків України в період
запровадження правового режиму воєнного стану в Україні**

Назва адміністративної одиниці	Кількість відділень станом на (одиниць)				Відхилення 2024-2022	Зміни у рейтингу 2022-2024
	01.01.2022	01.01.2023	01.01.2024	01.07.2024		
Вінницька обл.	220	208	203	202	-18	10 ↑ 8
Волинська обл.	126	115	115	115	-11	22 ↑ 20
Дніпропетровська обл.	591	519	499	500	-91	2 ↔ 2
Донецька обл.	289	84	73	67	-222	8 ↓ 23
Житомирська обл.	164	146	144	145	-19	16 ↑ 13
Закарпатська обл.	157	150	152	150	-7	19 ↑ 12
Запорізька обл.	305	200	170	157	-148	7 ↓ 10
Івано-Франківська обл.	176	163	165	167	-9	13 ↑ 9
Київ	984	864	817	813	-171	1 ↔ 1
Київська обл.	272	235	231	234	-38	9 ↑ 7
Кіровоградська обл.	152	134	128	128	-24	20 ↑ 18
Луганська обл.	93	22	2	1	-92	25 ↔ 25
Львівська обл.	447	408	398	400	-47	5 ↑ 3
Миколаївська обл.	178	137	138	137	-41	12 ↓ 16
Одеська обл.	499	409	400	391	-108	4 ↔ 4
Полтавська обл.	308	274	268	262	-46	6 ↔ 6
Рівненська обл.	135	119	117	118	-17	21 ↑ 19
Сумська обл.	172	147	142	140	-32	14 ↓ 15
Тернопільська обл.	117	109	109	108	-9	23 ↑ 21
Харківська обл.	525	317	306	299	-226	3 ↓ 5
Херсонська обл.	167	46	38	30	-137	15 ↓ 24
Хмельницька обл.	163	147	145	145	-18	17 ↑ 14
Черкаська обл.	179	156	156	155	-24	11 ↔ 11
Чернігівська обл.	162	132	129	129	-33	24 ↑ 22
Чернівецька обл.	99	90	88	89	-10	18 ↑ 17
АРК Крим	0	0	0	0	0	-

Дослідження виявило, що, незважаючи на загальну тенденцію до скорочення як кількості банків, так і їх відділень, активи банків не тільки не зменшились під час дії воєнного стану, але й зросли у динаміці.

2.2. Порівняння рейтингової позиції найбільших банків в Україні

Стабільність роботи комерційних банків була забезпечена політикою установ, яка максимально підтримувала клієнтів. Це проявлялося в продовженні більшості тимчасових пільг та безкоштовних сервісів, а також у відновленні роботи відділень, розширенні мережі та відкритті нових точок обслуговування. Всі пільги, запроваджені на початку війни, залишались в силі. Крім того, банки розширювали асортимент депозитних продуктів, застосовували ефективні маркетингові стратегії і поступово відновлювали роздрібне кредитування, зокрема, шляхом продажу прав вимоги за проблемними кредитами. Всі ці дії були спрямовані на відновлення доступності банківських послуг для населення та малого і середнього бізнесу, що сприяло зростанню фінансової інклюзії [7].

Залишається помітною тенденція до скорочення кількості банків, яка триває і під час війни. Попри лояльне ставлення НБУ до виконання нормативів під час воєнного стану, на ринку банківських послуг припинили свою діяльність банки з російським капіталом, зокрема Промінвестбанк, МР Банк (Сбербанк) та Банк Форвард. Також ринок залишили кілька вітчизняних установ, серед яких Мегабанк, Ібох Банк та Банк Січ. Наразі в Україні функціонує 66 банків, з яких 30 мають іноземний капітал.

Емісія гривні, здійснена НБУ на початку війни для покриття соціальних та військових витрат, сприяла зростанню активів банків. Позитивним аспектом стало те, що надлишкові кошти залишались на рахунках банківської системи, не спричиняючи гіперінфляції. У той же час, в умовах війни, кошти населення на банківських рахунках в Україні збільшились на 31,2%. Це зростання, зокрема, обумовлене накопиченням коштів на рахунках у системних державних банках, що належать переселенцям, бюджетникам та військовослужбовцям.

Чисті активи банків за три квартали 2023 року зросли і перевищили рівень довоєнного періоду. Це стало можливим завдяки збільшенню обсягів сертифікатів НБУ за депозитами. Попри війну, банківська система зберегла високий рівень ліквідності. На загальний обсяг клієнтських вкладень у банках вплинули кошти

населення та вклади бізнесу в іноземній валюті. Наразі найбільшими банками за величиною активів є АТ КБ «ПРИВАТБАНК», «Ощадбанк», «Укрексімбанк», «Укргазбанк» і «Райффайзен Банк Аваль» (див. табл. 2.2)..

Таблиця 2.2.

Рейтинг найбільших банків України у 2023 р. за величиною активів

№	Банк	Активи банку, тис. грн.
1	ПриватБанк	572 448 057
2	Ощадбанк	572 448 057
3	Укрексіббанк	237 277 674
4	Укргазбанк	167 751 760
5	Райффайзен Банк Аваль	108 513 066

Одночасно слід зазначити зниження обсягу чистих кредитів у останній період. Чистий кредитний портфель скоротився, за винятком державних установ, де спостерігалось збільшення корпоративних кредитів завдяки підтримці державних програм. Це пояснюється низькою платоспроможністю позичальників та скороченням попиту серед населення в умовах війни.

Рівень проблемних кредитів у банківській системі перевищив 50%. Банки зіштовхнулися з курсовими проблемами: вони змушені виплачувати термінові валютні депозити, водночас платоспроможність клієнтів за валютними кредитами стрімко знижується. Як наслідок, банки змушені підвищувати ставки на валютні кредити, звертатися до міжбанківського ринку або залучати кошти від материнських структур. Національний банк закликає банки своєчасно оцінювати кредитні збитки, повністю відображати вплив негативних подій на якість активів і, за можливості, проводити обґрунтовані реструктуризації, що допоможуть знизити боргове навантаження на позичальників і підвищити стійкість банківської системи. Стан банківських кредитів в Україні в 2023 році можна оцінити через рейтинг найбільших 10 банків (табл. 2.3).

Таблиця 2.3.

ТОП-10 рейтинг найбільших банків України у 2023 р. за обсягом кредитів

№	Банк	Кредити, тис. грн
<i>ТОП-10 рейтинг найбільших банків: кредити фізичним особам:</i>		
1	Приват Банк	73 596 983
2	СЕНС-БАНК	34 031 442
3	УНІВЕРСАЛ БАНК	25 322 664
4	ПУМБ	22 257 611
5	Ощадбанк	17 744 422
6	ОТП БАНК	10 817 211
7	А-БАНК	9 954 506
8	Райффайзен Банк	9 751 018
9	Ідея Банк	8 947 628
10	КРЕДОБАНК	8 382 126
<i>ТОП-10 рейтинг найбільших банків: кредити юридичним особам:</i>		
1	Приват Банк	184 010 558
2	Укрексімбанк	109 148 179
3	Ощадбанк	95 478 213
4	Райффайзен Банк	63 884 064
5	УКРГАЗБАНК	52 955 713
6	СЕНС-БАНК	39 609 192
7	ПУМБ	38 093 892
8	ОТП БАНК	35 522 988
9	КЕДІАГРІКОЛЬ БАНК	32 533 050
10	ПРОКРЕДИТ БАНК	24 249 164

На банківському ринку України спостерігалось незначне відновлення валютних вкладів, що стало можливим завдяки пропозиції «конвертаційних депозитів», які використовуються для покупки за пільговим курсом через безготівкові розрахунки.

З одного боку, утримання рентабельності банківських установ на достатньому рівні виглядає позитивно. Загальна рентабельність капіталу (ROE) на рівні 10,9% можна вважати успіхом, однак, при більш детальному розгляді, стає зрозуміло, що основним джерелом прибутку були процентні доходи, зокрема від державних облігацій і депозитних сертифікатів НБУ, здебільшого «великої четвірки» державних банків. Якби відрахування до резервів за кредитними

ризиками відповідали реаліям воєнного часу і були більшими, фінансові результати навряд чи виглядали б так оптимістично [45].

Для ефективного функціонування банківської системи необхідно покращення мобільного досвіду через загальну діджиталізацію економічних процесів і суспільства, що посилюється в умовах війни. Банки мають залишатися конкурентоспроможними, тому вітчизняним фінансовим установам потрібно зосередитися на оптимізації мобільного досвіду, розробляючи його власними силами або через співпрацю з програмними компаніями. Більшість великих банків вже мають мобільні програми для клієнтів, однак для підвищення ефективності банківської системи в умовах війни необхідна повна діджиталізація банківських послуг.

На основі даних офіційної банківської статистики України за три квартали поточного року, Форіншурером [45] було складено рейтинг надійних банків. Під час його формування враховувалась здатність банку повернути депозити в умовах погіршення фінансових умов та зростання клієнтської заборгованості, а також підтримка з боку держави та акціонерів. Роль власників є ключовою в критичних ситуаціях і впливає на стійкість банку. Так, під час війни в Україні жоден банк, що належить державі або міжнародним фінансовим компаніям, не був визнаний неплатоспроможним. Надійність банку передбачає його здатність витримувати негативні впливи. Хоча навіть надійні банки можуть зазнавати впливу чинників, що можуть призвести до банкрутства, банки з достатнім рівнем надійності здатні уникати цих загроз і продовжувати свою діяльність. Врахування політичних ризиків є важливим аспектом у таких ситуаціях.

У 2023 році банківська система України адаптувалася до складних кризових умов, що підтверджується відкриттям нових відділень на звільнених територіях. Збільшення притоків коштів від клієнтів сприяло підвищенню ліквідності банків. В третьому кварталі, згідно зі статистикою, почали зростати строкові вклади в гривні, а також відновилися вклади в іноземній валюті. Збереглася стабільність платіжних операцій, збільшився потік коштів населення на банківські рахунки, було відновлено операційні процеси та впроваджено заходи для підтримки роботи

банків під час блекаутів, викликаних воєнними діями. Незважаючи на наявність значних резервів, банки отримали квартальний прибуток після збиткових періодів завдяки підвищеній операційній ефективності.

Найприбутковішим банком під час воєнного стану став Державний ПриватБанк, який у жовтні 2023 року очолив список з 48 прибуткових банків із чистим прибутком 3,934 млрд грн, забезпечивши прибуток усієї банківської системи цього місяця. На другому місці опинився Укрсиббанк з іноземним капіталом з прибутком 518,1 млн грн, а Сітібанк – з прибутком 398,1 млн грн, обидва банку були серед лідерів і у вересні. До п'ятірки також увійшли Універсал Банк (моно) з прибутком 384,5 млн грн та ОТП Банк з прибутком 224,7 млн грн. Загалом, за 10 місяців цього року 46 банків показали чистий прибуток, а 21 банк зазнав збитків.

2.3. Моніторинг банківського регулювання та нагляду за банками

Однією з основних причин консолідації в українському банківському секторі стали зусилля Національного банку України з очищення банківської системи та зниження кількості проблемних кредитів, що призвело до закриття деяких менших та слабших банків, які не змогли виконати нові нормативні вимоги. Через виражену економічну та політичну нестабільність в країні кількість діючих банків щороку зменшується. Так, з початку 2015 року кількість функціонуючих банків зменшилася на 100 одиниць. При цьому кількість банків з іноземним капіталом за цей період скоротилася майже вдвічі і становила 26 установ на кінець 01.06.2024 року, з яких 19 - це банки з 100 % іноземним капіталом.

На даний момент ця ситуація не є предметом уваги регулятора і не вважається проблемною. У подальшому ймовірно продовження тенденції до скорочення кількості банків з іноземним капіталом через вихід банків з російським капіталом з українського ринку є цілком можливим. До того ж, серед

причин скорочення числа банків з іноземним капіталом слід віднести пандемію COVID-19 та введення воєнного стану в країні.

Аналізуючи статистичну інформацію, можна зазначити, що банки з державним капіталом займають домінуючу позицію в банківському секторі. На другому місці знаходяться банки з іноземним капіталом, які контролюють найбільшу частину активів і капіталу та відповідають за більш ніж половину прибутку всього банківського сектору (табл. 2.4).

Таблиця 2.4.

Основні показники банківської системи України станом на 01.04.2024 р. у розрізі груп банків

Група банків	Чисті активи		Власний капітал		Чистий прибуток	
	млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн	%
Державні банки	928	31,1	41,0	13,9	10,4	25,7
Приватбанк	673	22,5	100,5	34,0	13,9	34,3
Іноземні банки	793	26,5	89,9	30,4	10,2	25,2
Приватні банки	593	19,9	64,5	21,7	6,0	14,8
Всього	2987	100	295,9	100	40,5	100

У цьому контексті слід підкреслити важливу роль АТ КБ «Приватбанк», який володіє 34% загального капіталу банківської системи України, що суттєво впливає на стабільність банківського сектору країни.

Аналізуючи динаміку чистих активів банківського сектору за період з 2020 по 2024 рік, можна зазначити, що дані за 2024 рік показують значне зростання. Так, обсяг чистих активів державних банків зріс на 103,2%, Приватбанку - на 121,7%, іноземних банків - на 63,6%, а приватних банків - на 164%.

Таким чином, проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що зростання загального обсягу активів супроводжується значним скороченням кількості банків, що надають кредити, а також збільшенням частки найбільших учасників ринку. Як відомо, низька конкуренція та монополізація галузі в кінцевому підсумку негативно впливають на кінцевих споживачів послуг.

Згідно з офіційною статистикою НБУ за перший квартал 2024 року, українські банки отримали прибуток у розмірі 40,5 млрд грн. При цьому десятка найбільших банків заробила 34,22 млрд грн, що становить 84% від загального

прибутку. Лідером серед них став Приватбанк, який заробив 13,86 млрд грн, що складає третину від загального прибутку всієї банківської системи. У цілому шість державних банків забезпечили 60% сукупного прибутку, що становить 24,28 млрд грн. Єдиним банком, який за перший квартал зазнав збитків, є Перший інвестиційний банк, що недавно перейшов під контроль держави, з убутком 7,6 млн грн [3].

Структуру чистого прибутку державних банків за перший квартал 2024 року відображено на рис. 2.2.

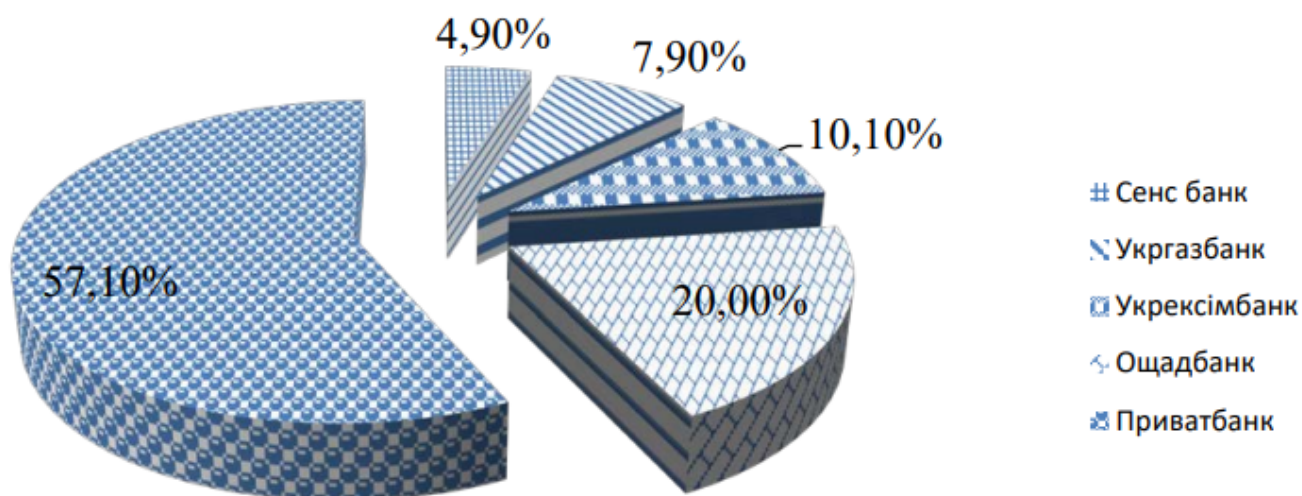

Рис. 2.2. Структура державних банків за прибутком за I квартал 2024 р.

Однак варто зазначити, що кризові явища на грошово-кредитному ринку та в банківській системі залишаються достатньо гострими, хоча спостерігається певна стабілізація.

Для малих і середніх банків ситуація продовжує погіршуватися, їм дедалі важче знаходити надійних позичальників, що призводить до поступового зниження якості наданих кредитів. Основним сегментом кредитування для таких установ залишаються підприємства малого та середнього бізнесу (МСП). Враховуючи важку економічну ситуацію, викликану пандемією COVID-19 та повномасштабним вторгненням росії в Україну, відбулося значне скорочення програм кредитування.

На рисунку 2.3. чітко показана динаміка обсягу наданих кредитів банками України за період з 2020 по 2024 рік. Зниження темпів росту кредитування зумовлене кількома факторами, серед яких: скорочення попиту на кредитні продукти через підвищення облікової ставки; невизначеність і нестабільність економічної ситуації, що призвело до зниження попиту на кредити з боку бізнесу та фізичних осіб; закриття підприємств на тимчасово окупованих територіях та у прифронтових регіонах.

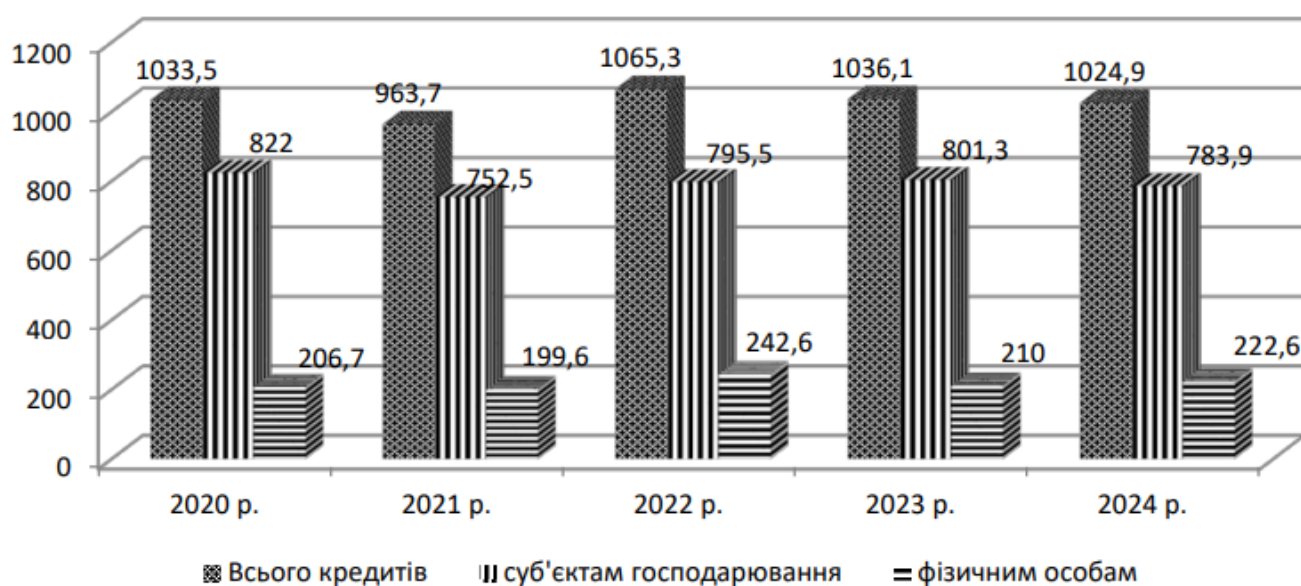

Рис. 2.3. Кредитний портфель банківської системи, млн. грн.

На нашу думку, така ситуація значно погіршила фінансовий стан позичальників, а необхідність реструктуризації та формування додаткових резервів найбільше позначилася на малих банках. У цьому контексті перспективним напрямом розвитку є впровадження пропорційного регулювання, яке в міжнародній практиці використовується для підтримки малих і середніх банків.

Збільшене регуляторне навантаження також пов'язане з великим обсягом обов'язкової звітності, складання та подання якої потребує значних операційних витрат. Це навантаження можна зменшити не лише за допомогою кількісних, а й якісних методів, наприклад, завдяки впровадженню інноваційних технологій у сфері звітності. Зокрема, у світовій практиці використання формату XBRL

(EXtensible Business Reporting Language) - системи, що дозволяє подавати звітність через єдиний набір даних, замість численних форм - допомагає значно знизити операційні витрати та покращити аналітику як для кредитних організацій, так і для наглядових органів. XBRL активно застосовується в наглядовій практиці багатьох центральних банків, міністерств фінансів та комісій з цінних паперів.

Висновки до розділу 2.

За результатами дослідження було встановлено, що введення воєнного стану в Україні не стало бар'єром для розвитку банківської системи, а навпаки, стало потужним стимулом для зростання активів банків і підвищення ефективності їхньої діяльності. У перший рік воєнного стану українські банки опинилися в умовах повної невизначеності, що ускладнило реалізацію стратегічних цілей. Однак завдяки активній позиції Національного банку України в регулюванні фінансових і кредитних відносин, а також валютних обмежень, вдалося забезпечити стабільність банківської системи та запобігти зменшенню її ліквідності. Водночас з банківського ринку вийшло 9 установ, переважно з іноземним капіталом, але цей вихід не став критичним для загального функціонування системи. Зокрема, скорочення кількості структурних підрозділів, особливо в зонах активних бойових дій та на окупованих територіях, змінило загальну картину банківської системи.

Незважаючи на безпрецедентні труднощі, спричинені війною, банківський сектор продовжує демонструвати стійкість і життєздатність. Однак спостерігається погіршення якості активів, зростання ризиків втрати ліквідності та капіталу. Довіра клієнтів залишається нестабільною через невизначену ситуацію в країні. Попри це, здатність генерувати прибутки та ефективні антикризові заходи з боку регулятора допомагають утримувати стабільність системи на поточному етапі. Варто зазначити, що активне впровадження

міжнародних стандартів банківського регулювання та нагляду в національну банківську систему значно підвищить її стабільність та сприятиме поліпшенню інвестиційного клімату.

Наступні дослідження повинні бути спрямовані на обґрунтування стратегічних засад розвитку банківського регулювання та нагляду в Україні, з урахуванням національних особливостей і внутрішніх проблем. Крім того, важливо визначити оптимальний рівень регуляторного навантаження, який забезпечить стійкість банківської системи і сприятиме розвитку економіки країни в цілому.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ В УКРАЇНІ

3.1. Тенденції розвитку банківського нагляду та регулювання: міжнародний та національний аспекти

Забезпечення фінансової стабільності є ключовою проблемою для розвитку сучасних держав, зокрема і України, в умовах лібералізації товарно-грошових відносин та глобалізації фінансів. Це створює основу для постійного удосконалення та розвитку системи банківського регулювання та нагляду відповідно до змінюваних ринкових умов.

Сучасні тенденції розвитку банківського нагляду охоплюють широкий спектр питань, що стосуються організаційних аспектів його реалізації, реформування інститутів системи банківського нагляду та регулювання, а також змісту та спрямованості моніторингу фінансово-кредитної системи. Впровадження нових підходів та вдосконалення окремих елементів цієї системи у національну практику потребує врахування численних факторів, починаючи від історичних особливостей фінансового розвитку до сучасних пріоритетів соціально-економічного розвитку країни.

Дослідження та аналіз основних тенденцій розвитку системи банківського нагляду та регулювання привертають пильну увагу багатьох вітчизняних і міжнародних науковців, що зумовлено актуальністю цього напрямку для забезпечення національної фінансової стабільності.

Серед вітчизняних науковців, чийі роботи мають значну наукову цінність, варто відзначити В. Міщенка, І. Лютого, О. Дзюблюк, І. Д'яконова, С. Науменкова, С. Міщенка, О. Петрика, В. Кротюка, З. Васильченка, О. Хаб'юка. Попри численні публікації на тему банківського нагляду та регулювання, більшість з них зосереджена на окремих аспектах цієї системи, що призводить до

відсутності комплексного підходу до аналізу тенденцій її розвитку з урахуванням їх взаємозв'язку та національних особливостей.

Мета банківського нагляду визначається, насамперед, важливою роллю банків та банківської системи у забезпеченні економічного зростання країни. Важливим аспектом є підвищений рівень ризиків, властивих банківській діяльності, які є одними з основних факторів невизначеності та загрозою для стабільності банківської системи.

Попри чітко визначену мету банківського нагляду, сучасний стан банківських систем у різних країнах, включаючи Україну, свідчить про їхню неспроможність ефективно протидіяти як внутрішнім, так і зовнішнім негативним впливам, своєчасно виявляти потенційні ризики та адекватно на них реагувати.

Отже, існує проблема недостатньої ефективності банківського нагляду. До кризи основна увага регулятора була зосереджена на підтримці платоспроможності та стабільності окремих банків - це так званий «мікропруденційний нагляд». Такий підхід не врахував системні взаємозв'язки між банками та іншими учасниками фінансового ринку, що в результаті сприяло поширенню кризових тенденцій.

У контексті наявності системних зв'язків, основною причиною кризових явищ і об'єктом банківського нагляду стає системний ризик, який представляє собою ймовірність втрат для реальної економіки через погіршення стану фінансового ринку в цілому або його окремих сегментів [53, с. 44-46].

Системний ризик має два основних прояви:

- перший полягає у виникненні несподіваних збоїв на фінансовому ринку;
- другий – у домінуванні окремих учасників фінансового ринку, зазвичай найбільш потужних, що призводить до низької адаптивності системи.

Комплекс заходів, що здійснюються органами банківського нагляду з метою мінімізації системних ризиків, отримав назву макропруденційного нагляду. Концепція макропруденційного нагляду здобула поширення саме після світової фінансової кризи, хоча була розроблена Банком міжнародних розрахунків ще в 2000-2006 роках. Як зазначають міжнародні експерти [53, с. 46],

макропруденційний нагляд займає проміжну позицію між грошово-кредитною політикою, спрямованою на досягнення макроекономічних цілей, та мікропруденційним наглядом, який орієнтований на запобігання банкрутству окремих банків.

Необхідно зазначити, що глобальна тенденція впровадження макропруденційного нагляду в практику наглядових органів свідчить про зміну функціонального навантаження банківського нагляду, що, іншими словами, змінює економічну природу банківського регулювання. У центрі макропруденційної політики перебувають системоутворюючі учасники фінансового ринку та взаємозв'язки між ними.

Щодо впровадження концепції макропруденційного нагляду в Україні, варто відзначити наявність макроекономічних передумов, таких як внутрішні та зовнішні ризики банківського сектору. Загалом концепція макропруденційного нагляду в Україні перебуває на початковому етапі дослідження, і наразі вона не отримала відображення ані на законодавчому рівні, ані в організаційній структурі НБУ, ані в публічних документах.

На сьогоднішній день однією з основних світових тенденцій у розвитку сучасних наглядових систем є об'єднання зусиль державних органів для нагляду за ринком фінансових послуг. Водночас ключовим стає забезпечення ефективності організаційної структури – досягнення цілей банківського нагляду з мінімальними витратами. Вибір організаційної структури банківського нагляду в першу чергу залежить від національних особливостей соціально-економічного розвитку країни, а також принципів функціонування її фінансового ринку і системи нагляду за ним. На рисунку 3.1. наведено основні варіанти нагляду за ринком фінансових послуг.

У контексті наведеної схеми спостерігається тенденція до переходу від секторної моделі до моделі єдиного наглядового органу – «мегарегулятора», що стало результатом неефективності першої моделі в умовах зростання мобільності капіталу на світовому фінансовому ринку. Так, у період з 2000 по 2006 рік близько тринадцяти європейських країн відмовились від її застосування. Економічною основою такого переходу стали:

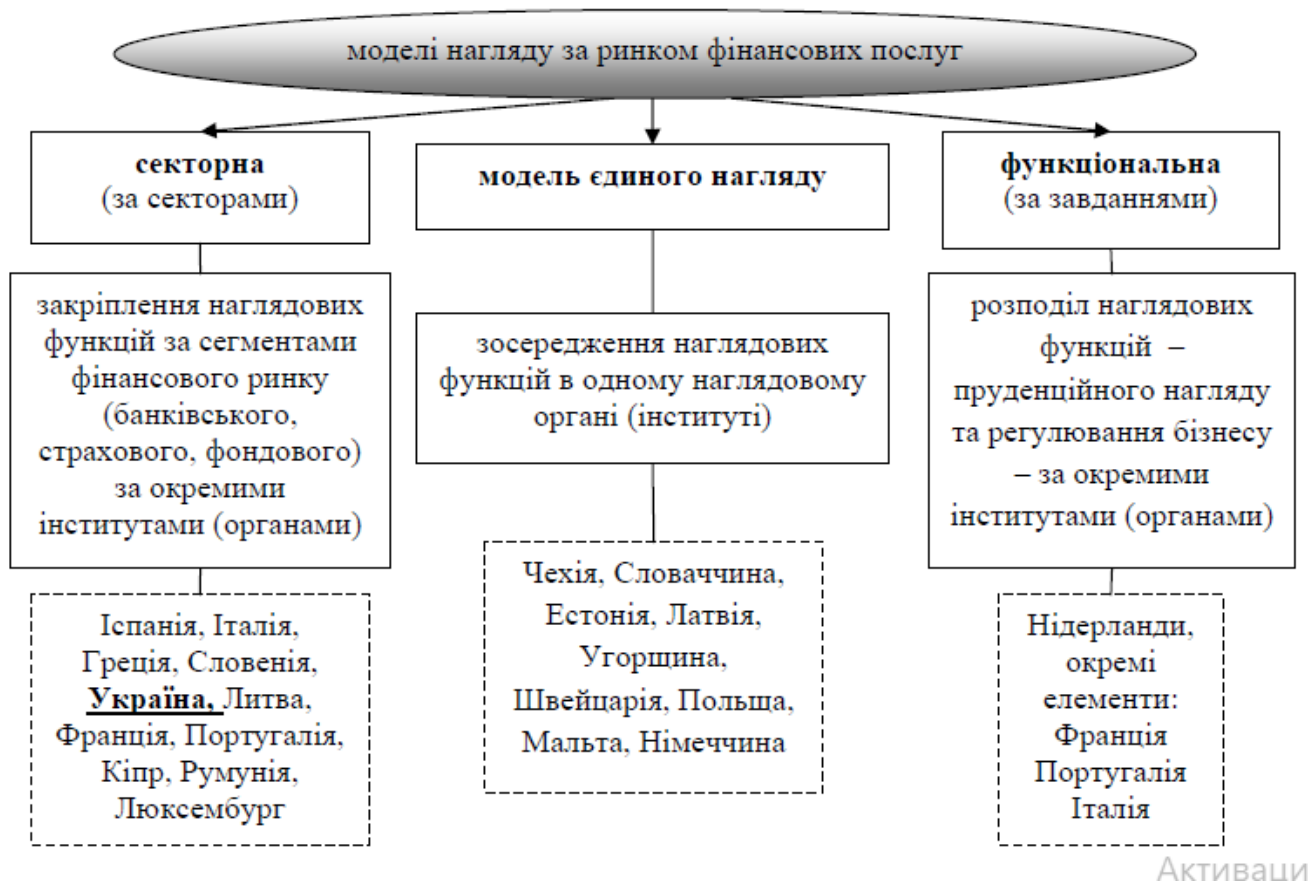

Рис. 3.1. Підходи до побудови наглядової системи за ринком фінансових послуг

- посилення впливу небанківських фінансово-кредитних установ та їх тісна співпраця з банківським сектором;
- якісне та кількісне зростання основних показників фінансового ринку;
- процеси консолідації бізнесу, включаючи угоди злиття та поглинання, а також створення великих фінансових груп (конгломератів) на ринку.

Незважаючи на це, основна роль у нагляді все ж залишається за центральним банком країни, хоча існують різні моделі його участі в наглядовому процесі, коли функції банківського нагляду можуть виконувати [37, с.213-216]:

- лише центральний банк країни (Іспанія, Греція, Португалія, Україна);
- спеціалізовані органи (інститути) разом із центральним банком країни (США, Франція, Італія, Нідерланди);
- незалежні спеціалізовані органи (інститути) з обмеженою роллю центрального банку (Канада, Великобританія);
- окремий орган — «мегарегулятор» (Швейцарія, Чехія, Угорщина).

У процесі посилення економічної та фінансової інтеграції України з європейським співтовариством особливого значення набуває єдність правил ведення банківського бізнесу для всіх учасників, що базуються на уніфікованих нормах державного регулювання та нагляду. Це стало можливим завдяки діяльності Базельського комітету з банківського нагляду та регулювання, основною метою якого є приведення принципів і підходів банківського нагляду та регулювання до загальних стандартів, що стосуються банків як основних учасників фінансово-кредитних відносин у контексті міжнародного руху капіталу. Серед ключових світових тенденцій розвитку банківського нагляду варто відзначити такі концептуальні зміни: [38, с.97-98]:

- по-перше, перехід до ризик-орієнтованого підходу в банківському надгляді, де ризики вважаються основним джерелом фінансової нестабільності країни, що вимагає створення ефективних систем моніторингу та управління ними;
- по-друге, забезпечення прозорості діяльності основних учасників міжнародного руху капіталу, зокрема банків, шляхом підвищення рівня публічності та розкриття інформації;
- по-третє, зміщення акцентів у методичних підходах банківського нагляду від надмірного державного втручання в банківський бізнес до посилення самоорганізації та відповідальності банків за оцінку ризиків, що потребує високого рівня ринкової дисципліни.

Авторський підхід до узагальнення глобальних тенденцій розвитку банківського нагляду з функціональної, інституційної та методологічної точок зору дозволяє комплексно оцінити можливості їх адаптації та впровадження в національну практику банківського нагляду та регулювання. З точки зору функціонального навантаження банківського нагляду, у світовій практиці поширюється концепція макропруденційного нагляду, основною особливістю якої є зміщення фокуса нагляду з індивідуальних ризиків банків на системні ризики фінансового ринку в цілому, що є особливо актуальним в умовах посилення взаємозв'язків між учасниками внутрішнього та зовнішнього фінансового ринку в Україні.

3.2. Міжнародні практики організації банківської системи як моделі для реформування банківського нагляду в Україні

З інституційної точки зору можна виділити три групи країн, які відрізняються підходами до організації наглядових систем та роллю центрального банку в цих системах:

1. Країни, де наглядова діяльність здійснюється лише центральним банком: Україна, Австралія, Великобританія, Ісландія, Іспанія, Ірландія, Італія, Нова Зеландія, Португалія.

2. Країни, де наглядова діяльність здійснюється центральним банком разом з іншими органами: США - Федеральна резервна система разом з Міністерством фінансів, незалежним агентством та Федеральною корпорацією страхування депозитів; Швейцарія - центральний банк разом з банківською комісією; Німеччина - Бундесбанк разом з Федеральною службою кредитного контролю.

3. Країни, де наглядова діяльність здійснюється не центральним банком, а іншими органами: Данія, Канада, Люксембург, Швеція, Австрія, Фінляндія, Норвегія.

Ці три компоненти часто використовуються як основні класифікаційні ознаки для групування національних систем фінансового регулювання та нагляду.

Класичним прикладом є групування національних систем за ознакою «секторального охоплення», тобто з акцентом на об'єктах регулювання.

Перша модель - модель «єдиного фінансового органу управління» (single financial authority). В рамках цієї моделі регулювання та нагляд за всіма секторами національної фінансової системи, зокрема банківським сектором, сектором страхування та цінних паперів, здійснює єдиний наглядовий орган. Цей орган несе відповідальність за стабільність фінансової системи країни та забезпечує застосування уніфікованих підходів і механізмів банківського нагляду. Така модель була впроваджена, зокрема, в Австрії, Німеччині, Японії, Швеції та Великій Британії [41, с. 153-155].

Модель єдиного нагляду ґрунтується на концентрації всіх наглядових функцій в одному органі, який здійснює контроль за всіма суб'єктами, що працюють на фінансовому ринку, враховуючи всі аспекти їх діяльності.

Ця модель є найоптимальнішою та найпоширенішою серед розвинутих країн ЄС. Крім того, протягом останніх років багато європейських держав відмовилися від секторної моделі на користь моделі єдиного нагляду.

Друга модель – модель «двох вершин» («twin peaks»). Згідно з цією моделлю, один орган регулює та здійснює нагляд за двома секторами фінансового посередництва, такими як банки і фондові компанії, банки і страхові компанії, фондові та страхові компанії. Модель передбачає розподіл функцій між двома різними органами влади: один займається пруденційним надглядом, а інший – питаннями прозорості ведення бізнесу. Цей підхід є широко впровадженим у Нідерландах, де він спрямований на досягнення як макро-, так і мікропруденційної стабільності, а також на захист прав інвесторів, незалежно від їх діяльності.

Третя модель нагляду – «секторна», коли нагляд за кожним фінансовим сектором здійснюється спеціальним органом. В 28 країнах світу існує єдиний державний наглядовий орган, відповідальний за діяльність всієї фінансової

системи. Однак в останнє десятиліття спостерігається перехід від секторної моделі до моделей «єдиного фінансового органу управління» та «двох вершин».

Такий перехід характерний для таких країн, як Греція, Португалія, Литва, Фінляндія та Франція. Однією з основних причин є зростаюча потреба в координації зусиль наглядових органів, які працюють в різних фінансових секторах країни. Це є результатом ускладнення банківського бізнесу та зростання тенденцій до створення фінансових конгломератів, діяльність яких охоплює не лише банківський ринок, але й ринки страхування та цінних паперів.

Такі структурні зміни призвели до зміцнення взаємозв'язків між колись окремими видами фінансових послуг, що, у свою чергу, породжує ризики: проблеми в одному секторі можуть вплинути на інший або навіть на всю фінансову систему держави. Прагнення до консолідації наглядових органів також спостерігається на міжнародному рівні, оскільки діяльність банків все більше виходить за межі окремих країн і стає глобальною [40, с.10-11].

У більшості країн центральні банки відповідають за забезпечення системної стабільності та здійснюють пруденційне регулювання і нагляд за банками. В окремих випадках вони також виконують наглядові функції щодо небанківських фінансових інститутів.

У світі існує кілька альтернативних моделей організації нагляду за фінансовою системою, що відрізняються за ступенем та характером залученості центральних банків. Це включає їх участь у моніторингу платіжних систем, гарантування ліквідності на фінансових ринках, нагляду за банками, забезпечення страхування депозитів, роль у забезпеченні фінансової безпеки та участь у антикризових програмах, а також здатність реалізувати ці програми.

Аналіз цих та інших подібних критеріїв дозволяє виокремити три основні моделі організації банківського регулювання.

Одна з моделей передбачає зосередження регуляторних повноважень у центральному банку, інша – створення незалежного спеціалізованого органу, що діє у тісній взаємодії з центральним банком та міністерством фінансів, а третя – передбачає утворення мегарегулятора. Перша модель ґрунтується на закріпленні

за центральним банком виключних повноважень щодо регулювання та нагляду за банківською діяльністю через законодавчі норми. Ця модель була історично домінуючою та вважалася основною в багатьох країнах з моменту виникнення банківського нагляду.

Однак, через низку причин, серед яких конфлікт інтересів між цілями грошово-кредитної політики та банківського нагляду, а також надмірна концентрація економічної влади, ця модель поступово втратила свою популярність, хоча і залишається актуальною в певних випадках.

Центральний банк виконує функції регулятора банківської діяльності не лише в країнах, що розвиваються, але й у країнах з розвинутою економікою, таких як Греція, Португалія та Іспанія.

Як було зазначено раніше, існує також модель «двох вершин», за якою функції регулювання та нагляду виконують кілька спеціалізованих органів за безпосередньої участі центрального банку та міністерства фінансів. Прикладом такої моделі є система в США, що відрізняється від подібних структур інших країн своєю складною організацією.

Третя модель передбачає повне делегування функцій регулювання єдиному органу, що відповідає за фінансовий ринок – мегарегулятору. Така модель функціонує в 28 країнах, зокрема в Австрії, Німеччині, Великій Британії, Бельгії, Швейцарії, Польщі, Словаччині, Чехії, Данії, Ісландії, Ірландії, Угорщині, Казахстані, Латвії, Мальті, Нікарагуа, Норвегії, Південній Кореї, Швеції, Японії, Естонії, Бахреїні, Саудівській Аравії, Бермудах, Кайманових островах, Мальдівах, Гібралтарі та Сінгапурі.

В Україні за останні роки було здійснено важливий крок до вдосконалення системи банківського нагляду та регулювання, наближаючи її до міжнародних стандартів та практики. Однак все ще залишаються невирішені питання і недоліки в цій сфері.

3.3. Проблеми і перспективи розвитку банківського нагляду в Україні

Банківська система України, через свою відносну молодість та не завжди високий рівень управлінської професійності, є надзвичайно вразливою до різноманітних впливів, як внутрішніх, так і зовнішніх. Ризики, що супроводжують банківську діяльність, негативно позначаються не лише на діяльності окремих установ, але й ставлять під загрозу інтереси вкладників, кредиторів та акціонерів. Несвоєчасне виявлення та усунення проблем, з якими стикаються комерційні банки, може призвести до порушення рівноваги на фінансовому ринку країни в цілому, спровокувати ланцюгову реакцію і ослабити довіру клієнтів до всієї банківської системи.

Одним із важливих кроків для зміцнення банківського нагляду могла б стати реорганізація його структури через створення незалежного державного органу - Національної комісії з банківського нагляду, відокремленого від НБУ. Це рішення має певне обґрунтування.

Оскільки банківський нагляд є самостійною функцією державного управління, так само як і банківське регулювання та контроль, виникає питання про делегування цієї функції незалежній установі, що не підпорядковується центральному банку. Світова практика показує, що існують три основні моделі організаційної структури банківського нагляду, які варіюються в залежності від того, наскільки активно центральний банк залучений до цього процесу.

Незалежно від моделі організації нагляду за комерційними банками, нагляд здійснюється на основі загальних принципів Базельської конвенції. Існує думка, що в країнах, де наглядові органи функціонують окремо від центрального банку, це є швидше історичним винятком, ніж обґрунтованим вибором. Однак з цим важко погодитись. Порівнюючи країни з різними організаційними моделями нагляду та аналізуючи їх економічний розвиток, можна зробити висновок, що країни з відокремленим від центрального банку банківським надглядом демонструють кращі економічні результати. Це не є випадковістю, а є важливою умовою для зміцнення банківської системи та підвищення її ролі в економічному зростанні країни.

Питання про відокремлення банківського нагляду від органу, який здійснює банківське регулювання, тобто Національного банку України (НБУ), обговорюється серед науковців і практиків банківської справи з моменту створення цього органу. Зазвичай керівники НБУ та науковці, що працюють в установах, підпорядкованих НБУ, одностайно стверджують, що банківський нагляд в Україні має залишатися під контролем НБУ. Вони вважають, що проблеми фінансового сектору доцільно вирішувати не через створення нових структур, а через вдосконалення наявних інституційних і технічних процедур в межах існуючого органу.

Проте існують і протилежні думки, згідно з якими відокремлення банківського нагляду від НБУ може значно покращити якість нагляду за діяльністю комерційних банків.

Окрім основних аргументів проти відокремлення банківського нагляду від НБУ, можна навести такі контраргументи:

- наявність інституційної, регуляторної та бюджетної незалежності центральних банків, що дозволяє захистити банківський нагляд від політичного лобіювання та зовнішнього тиску. Будь-який орган державного управління має бути незалежним від політичних вподобань і вільним від будь-яких зовнішніх матеріальних стимулів під час виконання своїх обов'язків в межах чинного законодавства. Національний банк або інші державні органи, які здійснюють нагляд за діяльністю банків, повинні працювати без політичного втручання, так само як і Національна комісія, що регулює фінансові ринки чи комісія з цінних паперів. Автономія НБУ може бути обґрунтована лише при формуванні та реалізації грошово-кредитної політики, тоді як для банківського нагляду важливою умовою є його прозорість та зрозумілість. Це можна досягти тільки за умови відокремлення нагляду від НБУ;

- ризик недостатньої оперативності, якості та відповідальності в інформаційному обміні між НБУ та органом банківського нагляду можна мінімізувати, оскільки в межах НБУ вже функціонує окрема Служба банківського нагляду, яка працює з певними індикаторами, показниками та нормативами, яких

було достатньо для виконання функцій банківського регулювання. Ці індикатори постійно удосконалюються через домовленості між структурними підрозділами НБУ, і цей процес продовжуватиметься навіть у разі відокремлення банківського нагляду. Ми не бачимо перешкод для ефективної роботи існуючої інформаційної системи при розмежуванні банківського регулювання та нагляду. Необхідно лише детальніше прописати ці аспекти в Положенні про орган банківського нагляду, зазначивши відповідальність посадових осіб за оперативність та точність наданої інформації. Інформаційний обмін має здійснюватися в режимі онлайн, що забезпечить щоденний моніторинг і прийняття необхідних рішень в обох інституціях;

– розподіл функцій, зокрема банківського нагляду, у діяльності центрального банку може створити труднощі. Порушення єдності функцій НБУ здатне спричинити серйозні наслідки для банківського сектору. Однак, відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність» [2], прийнятого ще у 2000 році, державне регулювання банківської діяльності здійснюється Національним банком через адміністративне та індикативне регулювання.

До адміністративного регулювання цей Закон відносить:

- реєстрацію банків і ліцензування їх діяльності;
- встановлення вимог та обмежень щодо діяльності банків;
- застосування санкцій адміністративного чи фінансового характеру;
- нагляд за діяльністю банків;
- надання рекомендацій щодо діяльності банків.

Індикативне регулювання включає встановлення обов'язкових економічних нормативів, норм резервів для банків, правил відрахувань на покриття ризиків від активних операцій, а також процентної політики, рефінансування банків, управління кореспондентськими відносинами, золотовалютними резервами, валютними інтервенціями, операціями з цінними паперами на відкритому ринку та імпортом/експортом капіталу. Оскільки ці складові є характерними для банківського нагляду, вивчення індикативного регулювання дозволяє ототожнити його з банківським регулюванням.

Таким чином, основою для відокремлення банківського регулювання від НБУ має бути те, що НБУ повинно здійснювати індикативне регулювання, тоді як інституція банківського нагляду повинна виконувати адміністративне регулювання. Відповідно до цих функцій має бути переглянуте розмежування ролей між НБУ та органом банківського нагляду.

НБУ фінансує банківський нагляд за рахунок власних доходів, тому створення нового органу для цього процесу вимагатиме додаткових витрат для платників податків. Оскільки Національний банк є державним органом, його доходи належать державі. Новий орган банківського нагляду може бути створений на основі існуючої інфраструктури НБУ та його територіальних управлінь, що значно зменшить організаційні витрати. Більше того, скорочення функцій НБУ дозволить знизити витрати на організацію та підтримку системи банківського регулювання, які наразі є завищеними, що дозволить оптимізувати витрати та заощадити державні кошти.

Основні аргументи на користь виведення банківського нагляду з-під контролю центрального банку полягають у можливості усунути потенційний конфлікт між цілями грошово-кредитної політики та банківським надглядом, а також послабити надмірну концентрацію повноважень, які наразі зосереджені в центральному банку.

Конфлікт інтересів виникає через ситуації, коли необхідність підтримки стабільності банківської системи, особливо під час кризи, суперечить цілям грошово-кредитної політики. Аналіз проблем і прийняття рішень у сфері банківського нагляду та регулювання вимагають значних зусиль і часу. Керівництво центрального банку часто зосереджене на поточних операціях, пов'язаних із банківським надглядом, і не завжди має змогу приділяти належну увагу довгостроковим стратегічним питанням, таким як забезпечення цінової стабільності.

Таким чином, для підвищення ефективності банківського нагляду необхідна зміна його організаційної структури. Лише у разі відокремлення інституції

банківського нагляду від Національного банку з'явиться можливість реалізувати більш ефективне управління цією сферою:

- реалізація державного регулювання банківського сектору через поділ функцій між відповідними органами в межах адміністративного та індикативного регулювання;
- удосконалення технічних процедур нагляду за діяльністю банків;
- усунення суперечностей між довгостроковими стратегіями збереження цінової стабільності та поточними проблемами банківського нагляду;
- досягнення розподілу повноважень у НБУ для посилення відповідальності посадовців та підвищення прозорості їхньої роботи;
- оптимізація державних витрат на утримання системи банківського регулювання та нагляду.

Одним з можливих органів для виконання функцій банківського нагляду може стати Національна комісія з банківського нагляду.

Висновки до розділу 3.

Важливо зазначити, що глобальна тенденція впровадження макропруденційного нагляду в діяльність наглядових органів змінює функціональне навантаження банківського нагляду, зокрема, змінює економічну природу банківського регулювання. У центрі макропруденційної політики знаходяться системоутворюючі учасники фінансового ринку та їх взаємозв'язки.

До основних світових тенденцій розвитку банківського нагляду можна віднести кілька ключових концептуальних змін:

- по-перше, перехід до ризик-орієнтованого підходу в банківському надгляді, де ризики стають основним джерелом фінансової нестабільності і вимагають створення ефективних систем моніторингу та управління;

- по-друге, забезпечення прозорості діяльності основних учасників міжнародного руху капіталу, зокрема банків, через підвищення рівня публічності розкриття інформації;

- по-третє, зміщення акцентів у методах банківського нагляду від надмірного державного регулювання та втручання до посилення самоорганізації банків та їх відповідальності за оцінку ризиків, що вимагає високого рівня ринкової дисципліни.

З інституційної точки зору можна виділити три основні групи країн, які відрізняються методами організації наглядових систем та роллю центрального банку в цих системах:

1. Країни, де наглядова діяльність здійснюється виключно центральним банком: Україна, Австралія, Великобританія, Ісландія, Іспанія, Ірландія, Італія, Нова Зеландія, Португалія.

2. Країни, в яких наглядова діяльність здійснюється центральним банком спільно з іншими органами: США – Федеральна резервна система разом з Міністерством фінансів, незалежним агентством і Федеральною корпорацією страхування депозитів; Швейцарія – центральний банк у співпраці з банківською комісією; Німеччина – Бундесбанк разом з Федеральною службою кредитного контролю.

3. Країни, де наглядова діяльність не входить до компетенції центрального банку, а здійснюється іншими органами: Данія, Канада, Люксембург, Швеція, Австрія, Фінляндія, Норвегія.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Банківське регулювання та нагляд, що здійснюються Національним банком України, є ключовими елементами для забезпечення стабільності банківської системи та ефективного розвитку ринкових відносин. Оскільки банки виконують специфічні функції на фінансовому ринку, які мають не тільки економічне, а й соціальне значення, проблеми в банківській системі чи в діяльності окремих банків швидко відображаються в економіці та суспільстві. Багато з цих проблем мають довгострокові та часто непередбачувані наслідки, що можуть призвести до структурних та інституційних диспропорцій в економіці, а також загострення фінансових криз.

Вирішення завдань, які постають перед Національним банком України у сфері регулювання та нагляду за банківською системою, повинно здійснюватися через різні підходи, зокрема через використання такої функції НБУ, як нормотворення.

Базельський комітет із питань банківського нагляду є міжнародною організацією, яка розробляє сучасні інструменти та механізми для регулювання діяльності банків. Основна увага комітету зосереджена на підвищенні вимог до якості капіталу банків, покращенні їх ліквідності та забезпеченні фінансової незалежності. Базель III передбачає поетапне підвищення вимог до банків відповідно до графіка, який встановлює перехідний період до 2019 року.

Україна отримувала технічну допомогу від Світового банку для впровадження принципів Базельського нагляду. Важливо відзначити, що створення сучасного, відкритого та незалежного центрального банку є однією з ключових середньострокових цілей, зазначених у Стратегії Національного банку України, презентованій у березні 2018 року.

За результатами дослідження було виявлено, що введення правового режиму воєнного стану в Україні не стало перешкодою для розвитку банківської системи, а, навпаки, дало потужний поштовх для збільшення активів банками та підвищення ефективності їх роботи. В перший рік дії воєнного стану українські

банки опинилися в умовах повної невизначеності, що ускладнило реалізацію їх стратегічних планів. Однак завдяки рішучій позиції Національного банку України в регулюванні фінансово-кредитних відносин і валютних обмеженнях вдалося зберегти стабільність банківської системи та уникнути зменшення її ліквідності. Водночас з ринку вийшло 9 банків, переважно з іноземним капіталом, але цей процес не мав суттєвого впливу на загальну діяльність банківської системи, яка продовжила ефективно функціонувати. Вихід банків супроводжувався скороченням їх структурних підрозділів, особливо в районах активних бойових дій та на окупованих територіях, що спричинило зміну загальної картини банківського ландшафту.

Попри безпрецедентні виклики війни, банківський сектор зберігає свою стійкість і життєздатність. Проте, спостерігається погіршення якості активів, зростають ризики втрати ліквідності та капіталу. Довіра клієнтів залишається нестабільною через невизначеність ситуації в країні. Однак здатність генерувати прибуток та ефективні антикризові заходи з боку регулятора допомагають стримувати дестабілізацію системи на даному етапі. В цілому, слід відзначити, що впровадження міжнародних стандартів банківського регулювання та нагляду в національну систему безперечно сприятиме підвищенню її стабільності та покращенню інвестиційного клімату.

Подальші дослідження повинні бути спрямовані на обґрунтування стратегічних підходів до розвитку банківського регулювання та нагляду в Україні з урахуванням національних особливостей і внутрішніх проблем. Також важливо визначити оптимальний рівень регуляторного навантаження, який забезпечить стабільність банківської системи та сприятиме розвитку економіки країни в цілому.

Необхідно зазначити, що глобальна тенденція впровадження макропруденційного нагляду у діяльність наглядових органів змінює функціональне навантаження банківського нагляду, іншими словами, трансформує економічну природу банківського регулювання. Центральним

аспектом макропруденційної політики є системоутворюючі учасники фінансового ринку та їхні взаємозв'язки.

Серед основних світових тенденцій розвитку банківського нагляду варто виділити такі концептуальні зміни:

- по-перше, перехід до ризик-орієнтованого підходу в банківському нагляді, де ризики є основним джерелом фінансової нестабільності, що вимагає створення систем моніторингу та управління ними;

- по-друге, забезпечення прозорості в діяльності основних учасників міжнародного руху капіталу, зокрема банків, шляхом підвищення рівня публічності та відкритості інформації;

- по-третє, акценти методичних засад банківського нагляду зміщуються від надмірного державного регулювання та втручання в банківський бізнес до посилення самоорганізації та відповідальності банків у оцінюванні ризиків, що вимагає високого рівня ринкової дисципліни.

З інституційної точки зору можна виділити три групи країн, які різняться за підходами до організації наглядових систем, місцем і роллю центрального банку в цих системах:

- країни, в яких наглядова діяльність здійснюється виключно центральним банком: Україна, Австралія, Великобританія, Ісландія, Іспанія, Ірландія, Італія, Нова Зеландія, Португалія;

- країни, де наглядова діяльність здійснюється центральним банком у співпраці з іншими органами: США - Федеральна резервна система разом з Міністерством фінансів, незалежним агентством і Федеральною корпорацією страхування депозитів; Швейцарія - центральний банк спільно з банківською комісією; Німеччина - Бундесбанк разом з Федеральною службою кредитного контролю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України із змінами і доповненнями від 15 травня 2017 р.
URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к96-вр>.
2. Про банки і банківську діяльність : Закон України зі змінами і доповненнями від 07.12.2000 р. №2121-III. URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2121-14>
3. Господарський кодекс України із змінами та доповненнями від 2003 р. № 436-15. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
4. Про інвестиційну діяльність : Закон України зі змінами і доповненнями від 18.09.1991р. № 1560-XII. URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1560-12&print=1>
5. Про іпотеку : Закон України зі змінами і доповненнями від 05.06.2003р. № 898-IV. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=898-15>
6. Про Національний банк України : Закон України зі змінами і доповненнями від 20.05.1999 р. №679-XIV. URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=679-14>
7. Про спрощення процедур капіталізації та реорганізації банків : Закон України зі змінами і доповненнями від 23.03.2017 р. № 1985-VIII. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1985-19>
8. Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України : методичні рекомендації, схвалені Правління Національного банку України зі змінами і доповненнями від 02.08.2004 № 361. URL : http://uazakon.com/documents/date_1i/pg_imchsx/index.htm.
9. Положення про особливості реорганізації банку за рішенням його власників : постанова Правління НБУ зі змінами і доповненнями : прийнята 27.06.2008 року № 189 / Національний банк України. – Офіційний текст. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0845-08>.
10. Про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями : Постанова Правління НБУ зі змінами і

доповненнями від 30.06.2016 № 351. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16>

11. Про затвердження інструкції про порядок регулювання банківської діяльності в Україні: Постанова НБУ зі змінами і доповненнями від 28.08.2001 № 368. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0841-01>

12. Про затвердження Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 року : Постанова Правління НБУ зі змінами і доповненнями від 18.06.2015 №391. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0391500-15>

13. Про порядок регулювання діяльності банків в Україні: Інструкція, затверджена постановою Правління НБУ зі змінами і доповненнями від 28.08.2001 № 368. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01>

14. Про регулювання Національним банком України ліквідності банків України : Постанова Верховної Ради України зі змінами і доповненнями №259 від 30.04.2009. URL : www.rada.gov.ua.

15. Про схвалення Методики розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банків в Україні: Постанова НБУ зі змінами і доповненнями URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0315500-09>

16. Про активізацію кредитування в Україні: Рішення Ради НБУ зі змінами і доповненнями від 13.12.2017 № 59-рд URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/vr059500-17>

17. Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями: Затверджено Постановою правління Національного банку України зі змінами і доповненнями від 25.01.2012 р. № 23 URL : <http://zakon5.rada.gov.ua>

18. Банківський менеджмент: питання теорії та практики : монографія / О.А. Криклій, Н.Г. Маслак, О.М. Пожар та ін. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2011. 152 с.

19. В умовах воєнного стану. Національний банк України. 2022. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/stan->

20. Васюренко О. В. Банківський менеджмент. К. : Академія, 2001. 320 с.

21. Васюренко О. В. Банківські операції: навч. посіб. 4-те вид., перероб. і доп. К. : Знання, 2004. 324 с.
22. Васюренко О. В., Федосік І. М. Ресурсний потенціал комерційного банку : Банківська справа. 2002. № 1. С. 58–64.
23. Волошин І. Оптимальне управління роздрібним кредитуванням банку // Вісник Національного банку України. 2015. №5. С. 22-27.
24. Воробйова О. І. Основи формування і використання кредитно-інвестиційного потенціалу банків України // Інвестиції: практика та досвід. 2010. № 20. С. 3–54.
25. Герасимович А. М. Коефіцієнтний аналіз ліквідності балансу банку // Вісник КЕФ К ЕУ ім. В. Гетьмана. 2011. № 1. С. 17-26.
26. Грабар І. Кредитні операції: поняття, види й юридичні підстави їх здійснення // Фінансове право. 2015. № 4. С. 64-68.
27. Грошово-кредитна та фінансова статистика. Січень 2022 року. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/MFS_2022-01.pdf?v=4
28. Дзюблюк О. Актуальні проблеми розвитку банківської системи України // Банківська справа. 2016. № 1. С.3-32.
29. Дзюблюк О.В. Розвиток банківської системи України як основа реалізації стратегії економічного зростання : монографія / За ред. д. е. н., проф. О.В. Дзюблюка. Тернопіль : ТНЕУ, 2010. 384 с.
30. Іванилова О. А. Удосконалення інструментарію управління портфелем активів комерційного банку // Вісник Запорізького національного університету. 2015. № 2. С. 210-216.
31. Карчева Г. Т. Ефективне управління активами і пасивами – необхідна умова фінансової стійкості банку // Науковий вісник ЧДІЕУ. 2012. № 1. С. 240-249.
32. Карчева Г.Т. Оцінка ефективності управління активами і пасивами банків України. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgi_irbis_64.exe?C21COM=-&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_-FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/econprog_2011_1_8.pdf

33. Корнилюк Р. Головні тенденції банківського ринку після 12 місяців війни. Економічна правда. 2023.
34. Косова Т.Д. Аналіз банківської діяльності: Навч. посібник. К.: Центр учбової літератури, 2008. 486 с.
35. Коцовська Р. Р. Банківські операції : навч. посібник. К.: УБС НБУ ; Знання, 2010. 390 с.
36. Коцовська Р.Р., Павлишин О.П., Хміль Л.М. Банківські операції : Навч. посібник. К.: УБС НБУ: Знання, 2010. 390 с.
37. Леонов С. В. Банківське інвестування: взаємозв'язок економічних категорій // Сучасні проблеми інноваційного розвитку держави : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. Дніпропетровськ. 2008. Том 1. с. 59-61.
38. Литвин Н.Б. Фінансовий облік у банках (у контексті МСФЗ). К.: «Хай-Тек Прес», 2010. 608 с.
39. Луців Б. Л. Інвестиційна політика банків: навч. посіб. Тернопіль : Екон. думка, 2010. 266 с
40. Луців Б. Особливості ресурсного забезпечення комерційних банків України // Вісник ТНЕУ. 2012. № 2. С. 89–102.
41. Ляхова О. О. Кредитно-інвестиційний портфель банків та його вплив на фінансування інвестиційних проектів в Україні- Гроші, фінанси і кредит // Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана. 2011. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/47670/13Lyakhova.pdf?sequence=1>
42. Мамонов Г.В. Шляхи оптимізації кредитно-інвестиційної діяльності банків України. URL: <https://docviewer.yandex.ua/?url=http%3A%2F%2Ffirbisnbuv>.
43. Міщенко В. Реструктуризація кредитів в умовах кризи: світовий досвід і можливості застосування в Україні // Вісник НБУ. 2013. № 5. С. 12–17.
44. Міщенко В. Сучасна практика споживчого кредитування в Україні // Вісник НБУ. 2013. № 11. С. 3-9.
45. Національний банк України. URL : <http://www.bank.gov.ua>

46. НБУ: хоч обсяг готівки торік зріс на третину, її частка в грошовій масі майже не змінилася. URL: <https://finbalance.com.ua/news/nbu-khoch-obsyahhotivki-zris-na-tretinu--chastka-v-hroshoviy-masi-mayzhe-ne-zminilasya>.

47. Огляд банківського сектору. Листопад 2021 року. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/oglyad-bankivskogo-sektoru-listopad-2021-roku>

48. Огляд банківського сектору. Лютий 2021 року. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2021-02.pdf?v=4

49. Огляд банківського сектору. Лютий 2022 року. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2022-02.pdf?v=4

50. Огляд банківського сектору: лютий 2023 року. Національний банк України. 2023. URL: <https://bank.gov.ua/>

51. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року». Указ Президента України №347/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3472021-39613>

52. Україна-30: попереду нові випробування. URL: <https://m.day.kyiv.ua/uk/article/ekonomika/ukrayina-30-poperedu-novi-vyprobuvannya>

53. Федорущенко Б. В. Детермінанти і загрози фінансовій безпеці банківського сектору. Фінансовий простір. 2021. № 3. С.44-51.